

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
KULTUURITEADUSTE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Hele-Mai Viiksaar

AMBIVALENTSE EMADUSE KUJUTAMINE KIRJANDUSES

Magistritöö

Juhendaja Leena Kurvet-Käosaar

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilise osa tutvustus.....	9
1.1. Emadus läbi feministliku käsitluse	9
1.2. Emaduse ambivalentsus.....	16
1.3. Rasedus ja ambivalentsus	18
2. Emaduse maskide eemaldamine teostes “Me peame rääkima Kevinist” ja “Viies laps”	24
2.1. Rasedus ja ambivalentsus teostes “Viies laps” ja “Me peame rääkima Kevinist” ..	26
2.2. Patriarhaalne emadus	34
3. Emaarmastus kui süütunne ja häbi teostes “Emapiim” ja “Häbi”	38
3.1. Nora Ikstena “Emapiim” ja Kerttu Rakke “Häbi”	38
3.3. Emaduse naturaliseerimine teoses “Häbi”	43
KOKKUVÕTE.....	48
Kasutatud kirjandus:.....	51
SUMMARY.....	56

Sissejuhatus

Idee antud magistritöö teemavalikuks sündis uurides transgressiivset ehk piire ületavat kirjandust, mis oma olemuselt keskendub ühiskonna valupunktidele, tuues neid esile grotesksel ja võimendatud moel. Minu algseks eesmärgiks oli leida kas ja kus me piiri tõmbame, millisel moel saab neid piire nihutada ja mida kõneleb see ühiskonna enda kohta. Taipasin üsna pea, et eriti tabulisteks peetakse teemasid, mis puudutavad lapsi ja emadust, sealjuures ka naistega seotud tavapäraseid kehalisi protsesse nagu menstrueerimine, sünnitamine ja tihti isegi imetamine. Enda uuritavaid teoseid ei pea ma transgressiivse kirjanduse esindajateks, küll aga taipasin, et lood, mida need teosed edasi annavad, tekitaksid ilma teatavate kirjanduslike võtete (nt pihtimuslikuna mõjuv päevikuvormis kirjutamisviis, naisperspektiivist lähtumine, teoses esinev tajutav toon ja viis olukordade või tegelaskujude kirjeldamisel jne) olemasoluta vastikust, viha või pahameelt. Kuidas tunda kaasa naisele, kes aheldab oma lapse räpasesse tuppa ning eraldab ta välismaailmast? Milline ema tunneb jälestust enda lapse rinnaga toitmise osas? Kas peaks tundma kaasa koolitulistaja emale? Kuidas suhtuda emasse, kes tunnistab, et ei armasta enda last? Teoste eesmärgiks ei ole niivõrd normaliseerida taolisi käitumismustreid, kui võrd lahata, mis on antud hääbeline käitumiste juurpõhjuseid ning kas neid saab seletada läbi asjaolu, et kultuuriliselt ei ole me andnud naistele erilist võimalust mõtestada ja kirjeldada naiseks olemist läbi isikliku nägemuse. Ka kirjanduses leidub vähe näiteid (eriti kui mõtleme kirjanduskaanonile), kus rasedust, sünnitust, aborti või emadust on kirjeldatud läbi naise kogemuslikkuse, mitte tuginedes meeste poolt loodud sõnavarale, mõistetetele ja arusaamadele.

Emadust on läbi aegade idealiseeritud ja fetišeeritud, alustades kunstimaailmas enimlevinud piibellikust motiivist Madonna lapsega, lõpetades ennastsalgavate musteremadega kirjandusteostes (Maksim Gorki "Ema", Eduard Vilde "Lunastus", Martin Andersen Nexø "Inimlaps Ditte" vaid mõningate näidetena). Puht bioloogilisest küljest lähtudes tekitab lisaks lapse füüsilisele välimusele nii rasedus, sünnitus kui ka imetamisprotsess naise kehas oksütotsiini, mis on tuntud ka kui õnne- või

armastusehormoon ja on olulisel kohal ema ja lapse vahelise sideme tekkimisel. Seega nähakse raseduses ja imetamises justkui õndsat seisundit ning vastupidised tundmused tunduvad suisa loodusseadusi eiravad, ebaloomulikud. Ühiskondlikul tasandil vaadatakse naist tihti eelkõige kui sigijat, lasterohkust peetakse valdavas osas kultuurides auasjaks ning isegi tänapäevane (suuresti küll paremäärmuslik antud aspekti silmas pidades) poliitika rõhub naise kohustusele olla võimalikult viljakas, häbistades lastetuid naisi ning süüdistades iibeprobleemides naisõiguslasi. Lastetuid naisi sildistatakse tihti isekateks, külmadeks ja *bitch* 'ideks, mõningate meelet on ka lastetute naiste elud vähem väärt. Oma essees "Oma jama" arutleb Maarja Kangro lapse saamise obsessiooni üle ja kirjeldab eesti ühiskonda kohati lausa biofašistlikuna, tuues välja asjaolu, et valdav osa eestlasi mõistab lastetuse hukka (Kangro 2016). Lastetute naiste häbistamise fenomeni on uurinud ka Rando Tooming, kes tuginedes populaarsele Ämmaemandate Ühingu hallatavat portaali Perekool.ee portaali, ristis sealsed rasedad ja väikelaste emad "alfa-emasteks", kes "oma pingeid sageli lastetute sookaaslaste peal välja elavad", tuues näideteks foorumis esinenud laused stiilis "ükski lastetutu pole väärt isegi küünemusta lapsi kasvatava ema või isa küünte all" või "lastetutel pole lihtsalt õigust midagi ütelda, sest meie lapsed peavad tulevikus ka teid üleval pidama" (Tooming 2009).

Antud magistritöö eesmärgiks on uurida ambivalentse emaduse kujutamist kirjanduses, mis annab meile võimaluse süvitsi analüüsida ka traditsioonilisest käsitlusest erinevaid emadusega seonduvaid narratiive ning ema ja lapse vahelisi suhteid. Ühiskondlike normide järgi peaks ema olema ennastohverdav, nägema emaduses oma suurimat kutsumust ning armastama oma lapsi tingimusteta, sellest hälbimist peetakse sageli piire ületavaks. Emaduse idealiseerimine on tekitanud olukorra, kus emasid kujutatakse kas loomupäraselt heade või patoloogiliselt halbade, koletislikena. Selle asemel, et liigitada emasid halbadeks või headeks, võiksime me aga läheneda emadusele kui ambivalentsele nähtusele, mis sisaldab endas ka vastuolisemaid tundmusi. Ambivalentsusel on mitmeid erinevaid põhjuseid, mida on nii popkultuuris kui ka akadeemilistes töodes seletatud nii sünnitusjärgsete hormoonide kui ka tuumik perekonda idealiseerivas, rassistlikus, heteroseksistlikus ja patriarhaarses klassiühiskonnas asumisega (Adams 2014: 27).

Andrea O'Reilly on välja toonud 3 emadusega seonduvat püha tõde - emad armastavad enda lapsi tingimusteta, naised on alati rahul enda rolliga emana ja naised teavad loomuldaset kuidas olla head emad. Ta leiab, et just nende tõdede vastu eksimine on see, mis lugejat ebatraditsioonilist emadust puudutavate teoste puhul häirib. (O'Reilly 2016: 3). Sellegipoolest annavad kirjandusteosed annavad aga võimaluse nendel tabulisematel teemadel vabalt arutleda. Oma uurimisobjektideks olen valinud 4 teost - Nora Ikstena "Emapiim" (2015), Lionel Shriveri "Me peame rääkima Kevinist" (2003, eesti keeles 2008), Kerttu Rakke "Häbi" (2018) ning Doris Lessingu "Viies laps" (1988, eesti keeles 1995). Ajaliselt jääb vanima ("Viies laps") ning värskema ("Häbi") teose vahele 30 aastat, kuid hoolimata erinevatest stiilidest ning teoste ilmumisperiooditest, on kõiki nelja teost ühendavaks niidiks emaduse kujutamine vastuolisemal ja vähem traditsioonisel moel, mille keskmes on naise problemaatiline suhe emaduse erinevate etappidega, alates rasedusest ja imetamisest lõpetades lapsega tervisliku suhte loomisega. Antud teosed kirjeldavad meile emadust, mis ei allu meie tavapärastele arusaamadele, ärritavad, ehmatavad ning tekitavad kohati ebamugavust. Pean oluliseks ka seda, et uuritavad teosed on loonud naisautorid läbi naisperspektiivi, kirjeldades seeläbi emadust läbi naiseks olemise kehalise, kultuurilise, sotsiaalse ja ühiskondliku filtri.

Oma töös keskendun kirjanduslikele võtetele, mille kaudu on antud teostes ambivalentset emadust kujutatud. Kirjanduslike võtete all pean oluliseks järgmiseid aspekte:

- Kes on jutustaja? Kas tegu on heterodiegeetilise (jutustaja ei ole üks tegelastest, kuid teab loost kõike), homodiegeetilise (minajutustus ehk jutustaja on üks tegelastest) või autodiegeetilise (jutustaja on ühtlasi ka peategelane) jutustamistüübiga?
- Milliseid kujundeid autor kasutab ja millele need viitavad?
- Kuidas erineb teose poolt loodud kujutuspilt emadusest tavapärasele ning millisel moel väljenduvad selles ambivalentsuse tunnused?
- Kas autor pretendeerib justkui näilisele erapooletusele või kumab autori hääl väga selgelt läbi, sealjuures millise tooni ja sõnumiga?

Kõikide minu poolt valitud teoste keskseks teemaks on emadus ja selle lahti mõtestamine nii kogemuslikul kui ka institutsionaalsel tasandil. Leian, et minu poolt analüüsitud teoste näitel toimib nõrka emaarmastus või märterlus kaitsekiibina, mis lubab tabulisematel teemadel arutleda. Ainus viis, kuidas me saame nt problemaatilistest lastest tegelikult rääkida, on läbi teatava pühalikkuse, milleks on emaarmastus. Emaarmastus toimib siinkohal justkui ohverdusena, olles kõikide teoste puhul lõplikuks lahenduseks. Küll aga nähtub teoste põhjal, et emaarmastuse kui sellise asemel, on paljude emategelaste tõelisteks ajenditeks oma lapse eest hoolitsemisel hirm sattuda ühiskondliku hukkamõistu alla ning langeda “halva ema” kategooriasse. Seega on emaarmastust teostes kujutatud performatiivse, ideoloogilisele konstruktsioonile vastandumisena. Väidan, et antud teostes esinevad naistegelased täidavad lihtsalt patriarhaalse emaduse rolle, kus vastupidi käitumine oleks vastuolus nii ühiskondlike normide kui ka nende enda internaliseeritud patriarhaalse mõttemaailmaga, mille kohaselt tekitab ematunde puudumine neis häbitunnet ning ängi.

Kuigi teoste analüüsis on olulisel kohal kirjanduslikud võtted, ei saa antud teoseid käsitleda eraldiseisvana ühiskondlikest liikumistest, autori isikule ning soole tähelepanu pööramata või lihtsalt vaid vormile toetudes. Hoolimata sellest, et poststruktuurismi esilekerkimisega vähenes autori isiku tähtsus kirjandusanalüüsis ning feministlikud käsitlused on pikalt naiseks olemise kogemuse edastamist ka takistusena näinud, leian ma, et on oluline, et antud teoste puhul on tegu naisautoritega, kes kirjeldavad eelkõige naiseks olemise kogemust. Merlin Kirikal on Eesti kirjandusest ja feminismist kirjutades välja toonud, et kirjanik on osa kogukonnast, asetsedes teiste ühiskonnaliikmetega samal pulgal (võrdsena) ning kultuur ja ühiskond on omavahel põimunud. Ta leiab, et just kirjandus annab meile võimaluse “katsetada midagi uut, pakkuda tuge, lohutust, sõnastada kogemusi, mille jaoks puuduvad mittepoeetilises keeles adekvaatsed terminid ning portreerida inimesi, kes ei ole veel kultuuristatud (Kirikal 2022: 1-2). Seega leian, et antud teoseid tuleks lahata eelkõige feministliku käsitluse läbi ning need tuleb asetada sotsiaalsesse, poliitilisse ning kultuurilisse konteksti, andes sellega teostele võime luua alternatiivseid arusaamu ning mõtteruume.

Sarah LaChance Adams lahkab enda teoses “Mad Mothers, Bad Mothers and What a Good Mother Would Do: The Ethics of Ambivalence” (“Hullud emad, halvad emad ja mida hea ema teeks: ambivalentsuse eetika” tlk H-M V) emadusega seonduvaid stereotüüpe, keskendudes lähemalt “halva ema, hea ema” stereotüüpidele. Ta leiab, et vajadus kellegi eest hoolt kanda ei ole tingimata vaid naistele omane, aga ühiskonna eeldus, et see peaks olema valdavalt naiste töö, on üks opressiooni vorme, mis lisab naistele suurema pinget. Oma teoses leiab ta, et naised, kelle käitumine võib olla enda lapsi kahjustav, ei ole tingimata halvad emad, vaid on peamiste hooleandjatena jäänud ise ilma vajalikust toest (Adams 2014). Meie stereotüüpsed arusaamad heast emast on, et hea ema ei teeks kunagi midagi, mis oleks tema last kahjustav. Andrea O’Reilly seevastu leiab, et emadusega seonduv ambivalentsus on naistele peale surutud patriarhaalse emaduse tulem, keskendudes enda arutelus peamiselt sellele, kuidas naturaliseerimine (arusaam, et oskus olla hea ema on naisele loomuomast), olemuslikustamine (uskumus, et kõik naised tahavad saada emaks) ning idealiseerimine (arusaam, et kõik naised tunnevad emadusest rõõmu) põhjustavad emades nii ambivalentsust kui ka süütunnet (O’Reilly 2016: 1). Susan Maushart leiab, et naised suruvad alla enda reaalseid mõtteid ja tundeid, kartes vastanduda ühiskondlikult loodud ideaalile emadusest, mida ta kutsus “ootuste ja kogemuste ebakõlaks” (Maushart 2000: 43). Need ebakõlad kehtivad nii raseduse, sünnituse kui ka rinnaga toitmise osas, kus vastandumine ideaalile ja normile tekitab emades häbi ning läbikukkumise tunnet.

Sara Ruddick leiab, et emad on need naised või mehed, kes täidavad lapse vajadused tagamaks tema heaolu, arengu ning sotsiaalse aksepteerituse. Seega ei leia ta, et emadus oleks midagi naistele loomuomast, vaid tegu on teadliku valikuga lapse vajaduste eest hoolt kanda ning selle rolli võtmisel ei ole sugu määrava tähtsusega. Selmet kirjeldada sünnitust kui ema ja lapse vahelise sideme tekkimist, leiab Ruddick, et tegu on eraldumise protsessiga, mille järgselt ema teeb teadliku otsuse laps “adopteerida”. Adopteerimise protsess tähendab, et tegu ei ole automaatse, vaid teadlikult tehtud ja korduvalt tehtava otsusega lapsele pühenduda. (Ruddick 1989: Adams 2014: 21 kaudu). Seega on “hea ema” olemine valik, mitte midagi naisele olemuslikku. Arvamus, et emad juba loomuomast

hoolitsevad oma laste eest on vastuolus asjaoluga, et paljud emad hülgavad või väärkohtlevad oma last, olemata sealjuures tingimata madalamast sotsiaalsest klassist või vaimsete probleemidega. Antud teoste keskmes on emad, kellelt on patriahaalse emaduse maskid eemaldatud, luues võimaluse vaadelda emadust, mis on ühelt poolt vaba institutsioonidest, aga teisalt ka nende produkt.

Töö alguses avan ma lähemalt teoreetilise osa tausta ehk alustan emaduse eri käsitlemisest tutvustamisest ning kirjeldan lähemalt erinevaid emadusega seonduvaid feministlike teooriaid. Selgitan lahti mis üldse on emadusega seonduv ambivalentsus, kuidas seda on ajalooliselt käsitletud ning mil moel avaldub see emaduse eri etappides, eraldi kirjeldan sealjuures rasedusega seonduvat ambivalentsust. Analüütilises osas alustan Lionel Shriveri teoses “Me peame rääkima Kevinist” ning Lessingu teose “Viies laps” omavahelisest võrdlusest lähtudes tegelaskujude ootuste ja lootuste ebakõlast, suuresti tuginedes Susan Mausharti teorialle (mida avan lähemalt teoreetilise osa tutvustuses). Keskendun ka sellele, mil moel on emaduse kirjeldamist mõjutanud patriarhaalne keskkond ning kuidas antud teosed sellele vastanduvad. Viimasena analüüsin teoseid “Emapiim” ja “Häbi”, lähtudes peamiselt Andrea O’Reilly käsitlusest patriarhaarsest emadusest ning selle peamistest tunnustest.

1. Teoreetilise osa tutvustus

1.1. Emadus läbi feministliku käsitluse

Tihti kategoriseeritakse (ja mitte alati vääralt) emaduse, abielu ja pereelu puudutavatele traditsioonilistele vaadetele vastanduvaid vaateid radikaalfeministlikeks. Sageli tehakse seda aga negatiivsel toonil, nähes radikaalsuses kõike seda, mis on ebaloomulik, ebapraktiline ning piire ületav. Olgugi, et oma algupäralt tuleneb “radikaalne” ladinakeelsest sõnast *radicalis*, mille tähendus on “juur” ehk viide algpõhjusele, on see aja jooksul saanud külge vaenulikke tähendusi nagu fanaatiline, aegunud ning meestevaenulik. Radikaalfeminism on feminismi vool, mille järgi naiste rõhumine meeste poolt ei hõlma vaid avalikku sfääri, vaid ka naise privaatsfääri nagu seksuaalsus, keha, perekond ja eneseväljendus. Radikaalfeminism ei ürita saavutada sugudevahelist võrdsust või kompromissi, vaid seab esikohale naiste vajadused ja arusaamad ning näeb isiklikus elus ehk privaatsfääris toimuvat samuti poliitilise ja tihti ühiselt jagatud kogemusena. Radikaalfeminismi silmis on meestepoolne domineerimissüsteem nii tugev, et ületab nii rassi- kui ka klassipiirid, ühendades naised poliitiliselt üheks, sama eesmärgi nimel võitlevaks grupiks. Vastuoluks nt liberaalfeminismile, mis seab enda eesmärgiks naiste sobitamise meestekesksesse maailma, näevad radikaalfeministid lahendusena parema ühiskonna loomist. (Rohtmets 2020: 1-3).

Erinevalt kolmanda laine feminismist, mis näeb soos ja seksuaalsuses peamiselt ühiskondlikult loodud konstruktsiooni, keskendub radikaalfeminism naiseks olemise kogemusele nii kehaliselt kui ka sotsiaalses kontekstis ning üritab jõuda soolise rõhumise algpõhjusteni. Radikaalfeministlikud vaated võivad tunduda ebamugavad või harjumuspäratud, kuid just see ebamugavus on oluline mõistmaks, mis ja kui õigustatult seda põhjustab. Eriti ebamugavateks ja piire ületavateks peetakse radikaalfeministlikke vaateid abielule, seksuaalsusele ja emadusele, millest viimasele keskendun ma järgnevatel lõikudes, mil kirjeldan vaateid emadusele nii erinevate feminismivoolude kui ka ühiskondlike normide, bioloogiliste aspektide (siinjuures mitte pretendeerides täielikule teaduslikule adekvaatsusele, mis antud töös ei ole ka oluline) ja poliitiliste vaadete kaudu.

Emadus ei ole midagi, mida saaks lihtsalt ja kõikehõlmavalt defineerida. Esiteks peame me arvestama, et emadus saab olla nii teguviis, ideoloogia, esitlusviis kui ka kogemus. Teiseks pean ma oluliseks, et emadusest rääkides võtame me arvesse ka ajaloolised ja sotsiaalsed kontekstid. Kui me räägime radikaalsest feminismist, ei saa me jätta kõrvale keskkonda, millest see võrsus, samuti ei saa me mitte arvestada läbi ajaloo toiminud ühiskondlike norme, mis sundisid naised olukordadesse, mis neid radikaalseid mõtteid võimendasid. Seetõttu ei leia ma, et oleks kuigivõrd viljakas rääkida emadusest vaid läbi mingi kindla paradigma või teha kindel valik, kas rääkida emadusest, kui institutsioonist, või emadusest, kui kogemusest, vaid tuleb arvestada, et erinevad ajaloolised normid ja sotsiaalsed nähtused vormisid emadust, samamoodi nagu nad vormivad paratamatult ka emaduse kogemust. Järgnevalt esitan erinevaid nägemusi, kuidas emadust defineerida, võttes arvesse aga ka selle, mis ajastul ja millistes oludes peamised teooriad tekkinud on.

Läänemaailmas toimunud tööstusrevolutsioon tõi kaasa muutused traditsioonilises perekonnas - kodu ja tööpaik said selgelt eraldatuks ning naiste rollis jäi meeste tööloleku ajal kodu ja laste eest hoolitsemise, tuues kaasa meeste eraldatuse lastekasvatusest ning tööjaotuse, kus naiste kanda jäid peamiselt kodused tööd (eelnevalt olid kodused tööd tihti jagatud). Tööstusrevolutsioon ja linnastumine tõid endaga kaasa ka hüvesid - naised ei pidanud enam kõiki toiduaineid ise kasvatama, riideid õmblema, pesemisvahendeid valmistama jne. See tähendas, et naistel oli märksa rohkem aega lastele pühendumiseks. Oluliseks muutus ka lastele täisväärtusliku lapseõlve võimaldamine ning nende tervise eest seismine. Kui seniselt ei pööratud lastekasvatusele eraldi tähelepanu, siis 19. sajaku muutus emadus justkui eraldi elukutseks. (Bassin, Honey ja Kaplan 1996: 5). Paradoksaalsel kombel, ajal, mil lastes hakati nägema inimesi, hakati neis nägema ka väärt tööjõudu. Oma teoses "All Joy and no Fun" toob Jennifer Senior välja selle, et Ameerikas tehastes ja põldudel töötavad lapsed olid tihti peamised pere sissetuleku allikad ning alles 1890-1920 vahel hakati liikuma lapstööjõu keelustamise poolt (Senior 2014: 183). Seega, võib siiski öelda, et lapseõlve võimaldamine enda lastele ja täiusliku emarolli kandmine oli ajalooliselt pigem privilegieeritud ehk valgete, keskklassi kuuluvate naiste pärusmaa.

Emaduse professionaliseerumine tõi kaasa ka erinevate emadust ja laste arengut kirjeldavate käsiraamatute leviku ning pani aluse emaduse liikumistele ja lastekasvatusele pühendunud grupeeringute loomisele (Eyer 1996: 46). Daphne de Marneffe on aga välja toonud, et kuigi emaroll muutus tähtsamaks kui kunagi varem, peeti lastega tegelemist ja kodu korrashoidu pigem eneseohverduseks kui “päris tööks”, millel oli ühiskonnas väiksem prestiiž kui muudel traditsiooniliselt naiste töodel (kudumine, küünalde valmistamine jne) (de Marneffe 2005: 35). Seega peeti lastekasvatust pigem naiste loomulikuks kohustuseks ja iseenesestmõistetavuseks. Ka Ashley Noel Mack on välja toonud, et marksistlikud feministid¹ leidsid, et just nimelt koduse ja avaliku elu eristamine ja koduse elu vähem tähtsaks pidamine tõi kaasa soolise diskrimineerimise, kus “naiste” töid peeti triviaalseteks. Naiste häälte vaigistamine ja nende kodusesse sfääri sulgemine jättis nende õlule ka kõik lastekasvatusega seonduva (Mack 2018: 2). Kindlasti on väga suur osa kaasaegsest emadusega seonduvaid teooriaid dialoogis Simone de Beauvoiriga, kes oma “Teises sugupooles” leidis, et võime rasestuda on see, mis naist sotsiaalselt madalamasse klassi määratleb (muutes rasestumise tema primaarseks eesmärgiks nii bioloogilises kui ka sotsiaalses mõttes).

Emadus kui elukutse muutus seda keerulisemaks, mida enam teadus ja psühholoogia 19.saj lõpus ja 20 sajandi keskpaigas esile kerkis. Shari L. Thurer on välja toonud, et Sigmund Freudi ja John B. Watsoni lastekasvatusega seonduvate teooriate levik viis selleni, et naised hakkasid enda instinktide asemel toetuma ekspertide juhenditele, kuidas parimal moel last kasvatada. Ühelt poolt andis kindlate juhendite järgi toimimine naistele kindlustunde, et neid ei saa süüdistada millegi valesti tegemises. Teisalt lisas taoliste rangete piirangute seadmine emadele kindlasti ka suurema koorma, sest “reeglite” vastu eksimist nähti suure veana, mis tõi kaasa ka emadusega seonduva süütunde tekke (Thurer 1994: 206).

Alison Gopnik on emaarmastusest rääkides kirjutanud, et “me ei hoolitse enda laste eest, sest me armastame neid, vaid me armastame neid, sest me hoolitseme nende eest” (Gopnik

---

¹ Marksistlik feminism, nagu nimigi ütleb, erineb liberaalfeminismist selle poolest, et näeb probleemi algena eelkõige kapitalistlikku süsteemi, mille kukutamiset ei saa tekkida sugudevahelist võrdsust (Ferguson; Hennessy: 2010).

2014 162-164) ning rahuldustpakkuv on armastada ka last, kes meid vastu ei armasta või on probleemne, sest taoline armastus pakub pühalikkuse tunnet. Ashley Noel Mack väidab, et “olemaks hea ja terve ema, kodanik, indiviid, peab olema masohhistlik lastekandja, ema ja naine” (Mack 2016: 61). Seega on Macki ja Gopniku silmis emaarmastus tihti mitte midagi olemuslikku, vaid performatiivne, vastamaks ühiskonna ootustele ning väljakujunenud stereotüüpidele. Vaated armastusele, sealhulgas ka emaarmastusele, on feministlikes teooriates tihti vastuolulised, armastust nähakse tihti ka destruktiivsena kui tegu on armastusega sooliselt ebavõrdses ühiskonnas, mis asetab võimupositsioonile meespoole. Radikaalfeminist Ti-Grace Atkinson leiab näiteks, et 1970. aastate alguses naisliikumises osalejad ei oleks pidanud eeskujuks seadma emaarmastust kui tingimusteta armastust, sest see idealiseerib muuhulgas ka end mehe heaks ohverdamist ning vägivaldses suhtes püsimist (Fahs 2018: 126).

Varasematel aegadel levinud uskumuste kohaselt oli naise kujutlusvõime loodusjõu tugevusega, kus vale mõtlemine oli loodet kahjustava mõjuga ning võis tuua kaasa “monstrumi” sünni (peamiselt peeti selle all silmas kehalist väärarengut). Inglisekeelne sõna “monster” kannab endas ka kreeka keelset tüve “teras”, mis viitab millegi kohutava ja imetlusväärse ambivalentsele segule (Braidotti 86: 1997). Linda M. Blum on välja toonud, et perekonnas, kus on puudega laps, on peamiseks hoolekandjaks ema. Kui lapsel ei ole just traditsioonilist, ilmselget puuet, nagu Down'i sündroom või arengupeetus (millel on objektiivselt hinnatavad tunnused) kiputakse probleemi nägema emas, mitte lapses (Blum 2014: 203). Seega lasub ka lapse probleemide tuvastamine peamiselt ema õlul. Hilda Lindemann leiab, et just naistele langeva vastutuse tõttu peaks abort olema lubatud - abordivastane seadustik ei esita meestele ja naistele võrdseid nõudmisi vanemlike kohustuste osas ning raske töö ning füüsiline ebamugavus on valdavalt vaid naiste koorem (Lindemann 2018: 104-105).

Samira Kawash on välja toonud, et “halvad emad paljastavad meile varjupoole, mis lasub essentsialistlikul vaatel emadusele: kui emaarmastus ja eneseohverdus on loomulikud emaduse osad, siis viha, vägivald ja ka kõige leebemad vormid sellest, et ema seab enda vajadused laste vajadustest kõrgemale, ei ole mitte ainult valed vaid ka ebaloomulikud,

isegi koletislikud (Kawash 2014: 983). Süütundest ja intensiivse emaduse kultiveerimisest on kirjutanud ka Emma Gross artiklis “motherhood in feminist theory”, kus ta toob välja, et mitte ainult ei tekitanud erinevate emaduse seonduvate käsiraamatute ja ekspertide nagu Benjamim Spock, T. Berry Brazelton ja Penelope Leach nõuannete idealiseerimine kaasa suuri muudatusi selles, kuidas me lastesse suhtume, see lisas emadele üha uusi kohustusi, mis kurnasid neid emotsionaalselt ja füüsiliselt. Naised hakkasid end süüdi tundma, kui nad viibisid lapsest eemal või ei vastanud täiusliku ema kriteeriumitele. Gross toob välja “supernaise-superema” sündroomi, mille kohaselt üritavad naised olla edukad nii kodus kui ka väljaspool kodust sfääri, milles ebaõnnestumine tekitab suurt frustratsiooni. (Gross 1998: 270).

Lapsevanema ja lapse vaheline emotsionaalne side, eriti ema ja lapse vaheline, on sotsiaalne konstruktsioon, mida ei eksisteerinud Euroopas kuni 16. sajandini. Näiteks toob ajaloolane Steven Mintz välja selle, et Ameerika kolonistide jaoks oli tavaline enda lapse kohta “see” või “väike võõras” öelda ning vanemad ei pööranud tähelepanu sellele, et enda lapsi ohtude eest nagu elav tuli, vesi, kaevud, luumurrud jne kaitsta (Steven Mintz; Senior 2014 : 181 kaudu) Laste eest hoolitsemise praktika hakkas levima alles 18ndal sajandil, muutudes 19ndaks sajandiks juba naisi kammitsevaks tegumoeks. Emaarmastust hakati idealiseerima ning just naise kohuseks oli jälgida lapse vajadusi ning panna tähele tema potentsiaali (Juliet Schor: 1992).

On ainult loomulik, et üsnagi kammitsavatest ühiskondlikest normidest ajendatuna, hakkasid levima vastandlikud arusaamad emadusest ja lastekasvatusest ning naise rollist ühiskonnas. Varajased feministid, kes tuginesid suurest marksismile, hakkasid juba 19.saj keskpäigas “tõelise naiselikkuse kultusele” vastu seisma, nõudes naistele võrdsemaid võimalusi nii hariduse kui ka hääleõiguse osas ühiskonnas (Byrson 2003: 87). Esimese feminismilaine keskmes oli peamiselt naistele meestega võrdväärsete õiguste nõudmine, peamiselt hääleõiguse ning “naisideaali” (viktoriaanliku arusaama tõelise naise kohustustest ning olemusest) vastu võitlemine. Naisautoritest väljendasid oma loomingu kaudu frustratsiooni naistele määratud rollide üle autorid nagu Jane Austen, Charlotte ja Anne Bronte ning George Eliot, meesautorite puhul tasuks eriliselt välja tuua Henrik Ibseni

ja tema näidendi “Nukumaja” (1879), mille keskmes on koduperenaise rollist frustreritud Nora, kes teose lõpus hülgab nii enda mehe kui ka lapsed. Esimese ja teise feminismlaine vahele jäi Virginia Woolf, kelle loomingul oli oluline roll nii naisautorsuse küsimuses (alustades tema märgilisest esseest “Oma tuba”) kui ka naise rolli osas ühiskonnas. Teisele feminismlainele lõi pinnase Simone de Beauvoiri “Teine sugupool” (1949), mis pistis mulda seemne, millest võrsusid hilisemad liberaal- ja radikaalfeministid, kes võitlesid tuumikpere konstitutsiooni ning koduse sfääri kui patriarhi poolt naistele määratud rõhuva keskkonna vastu. Nende vaadete tuntuimaks häälekandjaks võib pidada Betty Friedani, kes suuresti just de Beauvoir’ist inspireerituna kirjutas 1963. aastal teisele feminismlainele alguse andva teose “The feminine mystique”. Friedan tõi päevakorra ka naiste kogemused emaduse ja sellega seonduvate kehaliste protsessidega nagu sünnitus, rasedus või rinnaga toitmine. Emade tervis muutus feminismi keskseks punktiks ning rinnaga toitmine ja loomulik kodusünnitus muutusid viisideks, kuidas säilitada agentsus iseenda kehaga toimuva osas ning vastanduda meeste poolt domineeritavale biomeditsiini süsteemile. Küll aga oli Friedani käsitus feminismit üsna heteronormatiivne ja elitaristlik (Mack 2018: 3).

Kui näiteks Ameerikas võitlesid naised kodusesse sfääri sulgemise vastu, siis David L Hoffman on kirjeldanud kuidas Nõukogude liidus ning ka mitmetes Lääne-Euroopa riikides hakati pärast I maailmasõda suuremat rõhku asetama rahvastiku kasvule, mis tõi endaga kaasa tugeva laste saamist ülistava propaganda ning mitmeid sotsiaalseid hüvesid (erinevad preemiad, toetused jne). Küll, aga ei tähendanud laste saamine näiteks Nõukogude Liitu kuuluvates riikides naise muutumist koduperenaiseks, vaid emarolli pidi täitma muude töökohustuste kõrvalt, mille lihtsustamiseks loodi nii sõimerühme kui ka lasteaedu (mille rahastus ja kvaliteet jätsid tihti soovida). Nõukogude propaganda esitas laste saamist kui naise elule loomuliku ja tähendust andva teona, kus tähtsaim isegi kui emade või laste heaolu oli laste hulk (Hoffmann 2000: 36-42).

Kuna ühiskonna silmis oli naiste peamine roll jätkuvalt emadus, võrsusid taolisest keskkonnast ka üldsuse põhimõtetele radikaalselt vastanduvad vaated. Radikaalfeminismi eesmärgiks ei ole mitte lihtsalt naistele suuremate õiguste võimaldamine, vaid patriarhaadi ja soolisuse täielik hävitamine, kaotamaks ühiskondlikult sätestatud soorollid. Üheks kõige

radikaalsemate vaadete esindajaks oli marksismist ja Freudi psühhoanalüüsist inspiratsiooni kogunud Shulamith Firestone, keda peetakse samuti teise feminismlaine (ca 1960-1980) üheks algatajaks. Firestone'i leidis, et tõelise soolise võrdsuse saavutamiseks peaks emaduse kui kontseptsiooni täielikult tühistama ning lapsed peaksid arenema kunstemakates (seega oli Firestone ka esimene küberfeminist). Oma teoses "The Dialectic of sex" väidab Firestone, et ühiskond on loonud sünnitamisest pildi kui imest ja loovast aktist, kuid tegelikult on tegu barbaarse ja ebavajaliku prosessiga, mille ainus eesmärk on tagada liigi ellujäämus ja mis on võrreldav "kõrvitsa välja s***umisega" (Firestone 1970: 198-199). Ühtlasi leidis Firestone, et ka lapsepõlv on rõhuv nähtus, tuues võrdluseks, et naistesse ja lastesse suhtutakse ühiskonnas võrdselt - neid nähakse kui aseksuaalseid, mentaalselt vähearenenud ja kellegi teise kuuluvusse kuuluvate inimestena (ibid: 88-90). Ashley Noel Mack on välja toonud, et just taolisi vaateid kasutati Reagani aegses Ameerikas ära, et liigitada feministid "emade vihkajateks" või "emaduse vihkajateks" ja algatada feminismivastaseid liikumisi (Press 2012: 120-125; Snitow 1992 Mack 2018: 4 kaudu).

On arusaadav, et ajastul, mil naised võitlesid enda põhiõiguste eest, seostati emadust jätkuvalt rõhumisega ning see ei olnud feminismis keskseks teemaks. Teise laine feminism tõi endaga kaasa ka matrafoobia, mida võib tõlgendada kaheti - hirmuna emaduse ees või hirmuna muutuda enda emaks, viimane tugineb Adrienne Richi väitele tema teoses "Of Woman Born". Rich näeb matrafoobias naise isiksuse lõhenemist, kus soovitakse vabaneda enda ema poolt pandud kammitsatest. Ema tähistab siinkohal ohvrit, märtrit ja vangistatud naist meis eneses (Rich 1995: 235). Adrienne Rich oma teosega "Of Woman Born" tegi olulise eristuse emaduse kui institutsiooni ja emaduse kui kogemuse vahel, välistamata emadust, kui opresseerivat ja patriarhaadi poolt kontrollitud kui ka emadust, kui võimestavat ja isiklikku kogemust. Tänu Richile kujunes välja patriarhaadi tunnusteta sõnavara, mille abil emadusest kõneleda, kaasates sellesse ka mitte privilegeeritud naised (Adrienne Rich: 1976). Richi rõhuasetus emadusele, kui kogemusele, tõstis esile ka emadusega seonduvaid füüsilisi aspekte, nagu rinnaga toimine, sünnitus, lapse kandmine jne.

Teise laine feminism seadis enda keskmesse naise autonoomia ja eneseteostuse võimalused, sinna hulka kuulus muuhulgas ka kodusünnitus, mis ideaalis teostati ilma kõrvalise abita. Sünnitamist, kui naisele loomulikku tegevust, nähti ideaalis vabana rõhuvast ja tihti liialt kontrollivast meditsiinisüsteemist. Hoolimata asjaolust, et ta taolise liikumise eesmärgiks oli justkui anda naistele võimalus olla maksimaalselt iseseisev, on Susan Douglas ja Meredith Michaels kirjeldanud neoliberalistlikus ühiskonnas pead tõstnud “new momismi“ (uut emadust) kui tihti meedias kajastavate normide, ideaalide ja praktikate kogu, mis justkui ülistavad naise ja emadust, aga tegelikkuses konstrueerivad uut kogumit saavutamatuide standardeid, mis raskendavad veelgi naiste elu. Taolised standardid takistavad naise olemast edukad nii tööl kui ka koduses sfääris (Douglas ja Adams 2004). Joan Wolf kirjeldab intensiivset emadust kui “absoluutset emadusest”, mille eesmärgiks on luua juurde efektiivseid kodanikke ja alluvaid. Absoluutne emadus näeb ette, et emade roll on anda endast kõik, et nende järglased oleksid võimalikult terved. Seega leiab Wolf, et neoliberalistlikku loogikat järgides on ka kaasaegne emadus naistele koormav ning allutab neid emaduse institutsiooni alla. (Wolf 2010).

1.2. Emaduse ambivalentsus

Ambivalentsuse all pean ma siinkohal silmas psühholoogiast pärinevat terminit, mis kirjeldab vastandlike tundmusi (nt viha ja armastus) ühe ja sama objekti vastu. Ambivalentsus ei ole midagi, mis oleks omane vaid ema ja lapse suhetele, vaid inimsuhetele üldiselt. Emadusega seotud ambivalentsust hakkas ühena esimestest defineerima psühhoanalüütik ning lastearst Donald Winnicott, kes väitis enda 1947. aastal avaldatud essees “Hate in the Counter-Transference” (“Vihkamine vastandülekandes”), et kõik emad vihkavad oma lapsi juba enne, kui nende lapsed neid endid vihkavad. Peamiseks vihkamise põhjuseks on asjaolu, et emad on sunnitud lapse heaks, kes halastamatult kohtleb teda nagu “rämps, tasuta tööjõudu, orja” tegema ohverdusi nagu valulik rinnaga toitmine, sünnitamine, personaalsest ruumist loobumine jne (Winnicott 1947: 73). Sealjuures, kõik ema kahjustavad asjad, mida laps enda varajases eas teeb, ei ole seotud vihkamisega, sest see on lapsele veel võõras kontseptsioon. Winnicott leidis aga, et vihkamine on loomulik osa lapse vastu esinevast armastusest, ning asjaolu, et armastus on tugevam, tõestab naise tugevust emana.

Kirjanduses on tihti peale kujutatud märterlikku kangelasema, kes armastab pimesi enda lapsi (nagu on kujutanud Dostojevski, Gorki, Vilde ja paljud teised). “Halbasid emasid” ei kirjeldata enamasti naise enda perspektiivist lähtuvana, vaid eelkõige jutustaja või peategelasena nägemuse kaudu, näiteks võib vaielda, et Nabokovi Charlotte Haze oli halb ema eelkõige seetõttu, et teda kirjeldati lugejale lähtudes Humberti perspektiivist. Ambivalentsus on enamasti kirjandusteostes pigem alltekstina nähtav, siinkohal on heaks näiteks Proua Ramsay Virginia Woolfi teosest “Tuletorni juurde”, kes kirjaniku, kriitiku ja kultuuriajaloolase Lara Feigeli sõnutsi esindab ühelt poolt emaduse arhetüüpi ja teisalt tunneb kergendust kui saab vahepeal enda lastest eemal olla, üksinduses viibida. Doris Lessingu viiest osast koosnev ning kohati autobiograafiline sari “Vägivalla lapsed” kirjeldab samuti emaduse ambivalentsust, kus peategelane Martha ei suuda kohaneda emarolliga ning võitleb pidevalt vastuoluliste tunnetega enda lapse vastu, kelle ta mingi hetk lapse heaolu nimel hüljata otsustab. “Vägivalla lapsed” ilmus mõni aeg pärast Winnicotti sama teemat käsitlevaid teadustöid. (Feigel 2018)

Kuigi Winnicott mainis emadusega seonduvat ambivalentsust juba 50ndate alguses, siis laiemal avalikkuse jaoks kerkis see teema esile alles 60ndatel-70ndatel, mida peetakse feminismi teise laine alguseks. Selleks ajaks olid olemas juba antud teemat käsitlevad kirjandusteosed nagu Lessingu “A Proper Marriage”, DH Lawrence’i “Pojad ja armastajad” ning ka Woolfi “Tuletorni juurde”, kuid tõeliselt adresseeris seda Adrienne Rich oma üheks feminismi tüvitekstideks kujunenud teoses “Of Woman Born” (1976), kus ta kirjeldab ambivalentsusega seonduvaid kannatusi, kus ühel ajal võitlevad ema sees viha oma lapse vastu ning tänulikkus, õrnus ja armastus.

Kuigi ambivalentstust peetakse emaduse puhul küll tabuliseks, ent võrdlemisi normaalseks nähtuseks, võivad sellel olla ka tõsiseid, last kahjustavaid tagajärgi. Sarah LaChance Adams on emaduse ambivalentsust kirjeldanud eetiliste valikute tegemisena, mis ei erine suuresti teiste hooleandmise suhetest. Ema peab tegema pidevaid eetilisi otsuseid, kus tema enda soovid ja tahtmised ei ole primaarsed võrreldes tema hoole all oleva lapse omadega. Ka juhul, kui lapse soovid on vastuolus tema enda omadega, tunneb ema vajadust oma last

aidata, mis viib tihti mässuni lapse vajaduste täitmise osas või probleemideni enda ja laste vajaduste kooskõlastamises. (La Change Adams 2014: 12). Uurides emasid, kes on kahjustanud, isegi tapnud enda lapsi, avastasid Cheryl L. Meyer ja Michelle Oberman omapärase oksüümoroni, kus valdav osa enda last/lapsi tapnud emasid ei omanud kriminaalset tausta, vaimuhaigust või sõltuvusprobleeme, vaid pigem vastasid kõikide kirjelduse kohaselt musterema näitele, keda valdav osa neid ümbritsenud inimesi kirjeldasid neid kui oma lapsi äärmiselt armastavaid naisi (Meyer, Oberman 2001: 1-2, 193). Rozsika Parker oma teoses "Torn in Two: The Experience of Maternal Ambivalence (1995) leiab, et see on absoluutselt vajalik, et emad enda vastuoluliste tunnete osas ausad oleksid, sest alles tunnistades, et sa oled halb ema, saad sa liikuda heaks emaks muutumise suunas. Intervjuus Melissa Benniga toob ta välja eristuse talutava ja talumatu ambivalentsuse vahel, kus talumatu ambivalentsus on tingitud olukorrast, kus ema tunneb enda lapsele suunatud negatiivsete emotsioonide üle häbi, mis muutub ühel hetkel vihaks lapse vastu. Ta leiab, et emasid jälgitakse ja kritiseeritakse ühiskonnas rohkem kui kunagi varem ning ambivalentsuse peamiseks põhjustajaks ongi häbi nende ühiskonna poolt loodud standarditele mittevastamise pärast. (Benn 2006).

Andrea O'Reilly peab emaduse ambivalentsuse üheks põhjustajaks patriarhaarset emadust, mille ta on jaotanud kolmeks peamiseks mandaadiks:

- 1) Olemuslikustamine (eeldamine, et kõik naised tahavad saada emaks).
- 2) Naturaliseerimine (arusaam, et emaarmastus ning oskus olla hea ema on midagi naisele loomuomast).
- 3) Idealiseerimine (kõik naised näevad emaduses enda elueesmärki ning tunnevad selle igast aspektist rõõmu).

Popkultuuris ning ka akadeemilistes töödes on emaduse ambivalentsust seletatud nii sünnitusjärgsete hormoonide kui ka tuumikperekonda idealiseerivas, rassistlikus, heteronormatiivses ja patriarhaarses klassiühiskonnas asumisega (Adams 2014: 27).

1.3. Rasedus ja ambivalentsus

Ambivalentsus ei tule esile vaid ema-lapse suhtes, vaid ka naise ja loote suhtes, mida võib kohati käsitleda ka ambivalentsusena naise ja tema enese keha osas. Analüüsitavates teostes esinevad naised tunnevad tihti vastikust, isegi agressiooni enda keha osas ning omistavad lootele agentsust. Tuginedes Andra O'Reillyle võime öelda, et arusaam, et iga naine suudab oma raseda kehaga traditsioonilisel viisil suhestuda, on emaduse naturaliseerimine. Ka rasedusega seonduva ambivalentsuse põhjuseid võib leida ühiskondlikult pealesurutud normidest ning peajasjalikult patriarhaatsetest arusaamadest, et rasedus ongi naisele loomulik seisund, millega mitte toime tulemine on midagi häbiväärset ja taunitavat.

Viktoriaanliku ajastuga kaasnes ka sündimust toetav vaade emadusele, kus lootele oli omistatud suurem tähtsus kui naisele. Need vaated on tugevad ka tänapäeval ning leiavad sagedast mainimist ühiskondlikes debattides, mille keskmes on küsimused aborti osas. Ultraheli areng 1960-1970ndatel ning võimalused loodet uurida, tõid endaga kaasa ka arusaama loote autonoomiast ning on tänini oluliseks abivahendiks loote fetišeerimiseks. Loote fetišeerimist ja selle muutmist poliitiliseks propagandamasinast on uurinud Rosalind Pollack Petchesky oma uurimistöös "Fetal images: The power of visual cultures in the politics of Reproduction", kus ta toob välja näiteks Rootsi fotograaf Lennart Nilsoni 1965.a. Ajakirjas Life ilmunud värviliste lootefotode mõjujõu. Nilsoni toonaseid ülesvõtteid peetakse 20. saj mõjukamateks fotodeks (suisa nii mõjukateks, et need otsustati NASA Voyager kosmoselaeval kosmosesse lennutada). Fotod loodetest (tihti tehtud pärast aborti või nurisünnitust) muutusid abivahenditeks abordivastases propagandas, mis päädis filmiga "A silent scream", mille eesmärgiks oli aborti võimalikult traumeerivalt kujutada. Filmis loodi erinevate kinematograafiliste vahenditega pilt peaaegu, et realistlikuna näivast brutaatsest abordist, mida saatsid arstide hinnangulised kommentaarid (Petchesky 1987: 268-270).

Barbara Katz Rothman on toonud välja, et loode on muutunud kosmoses hõljuva "mehe" metafooriks, kes on nabanööri kaudu kosmoselaevaga ühenduses. Emal ei ole selles metafooris kohta, temast on saanud vaid tühi ruum (Rothman 1986: 114). Suki Finn on toonud välja kaks erinevat teooriat, mil viisil loote ja naise suhet mõtestada - osaluse või

mahuti teooria. Osalusteooria järgi on loode osa naisest, nii nagu mõni jäse on osa inimesest. Osalusteooria ei seleta lahti seda, mis asi loode täpsemalt on. Mahutiteooria kohaselt on naine vaid mahuti ja loode on eraldiseisev üksus. Mõlemal metafüüsilisel teorial on omad valupunktid ja mõlemat on kasutatud ära erinevate väidete tõestuseks, näiteks kui kõnealusteks teemadeks on abort või surrogaatemadus (Finn 2017). Hilde Lindemann väidab aga, et suhtumine naise kehasse kui inkubaatorisse on sügavalt ekslik, sest naine vormib lapsest inimese ja rasedus ei ole lihtsalt midagi, mis temaga juhtub, vaid mida ta teeb, s.t. rasedus nõuab naise moraalse agentsuse teostumist (Lindemann 2018: 100-101). Küsimuse osas, kas loode on osa naisest või eraldiseisev osa, ei ole me siiani üksmeelele jõudnud ning tegu on olulise küsimusega essentsialistlikus mõttes, mõjutates suuresti seda, kuidas naine enda kehaga suhestub.

Simone de Beauvoir leiab, et rasedust peetakse naise füsioloogiliseks saatuseks ning loomulikuks kutsumuseks, mis on suuresti tingitud vaid naise füüsilistest eripäradest, “naine on emakas, munasari - ta on emane - sellest sõnast piisab, et teda määratleda“ (de Beauvoir 1997: 35). Naine on iseenda keha füsioloogiliste toimingute ori, nende füsioloogiliste toimingute primaarseks eesmärgiks on naise rasestumine, seega on naise roll emana juba nõ looduse poolt paika pandud. De Beauvoir kirjeldab naise menstruatsioonitsükli (tänapäeva mõistes on mõningad arusaamad kindlasti aegunud) ja selle eri etappe, tuues välja, et “sel ajal tunnetab naine oma keha kõige piinavamalt kui midagi võõrast ja mõistmatut” (ibid: 41), kus naise keha ei kuulu justkui talle endale. See äraspidine tunne vaid intensiivistub juhul, kui naine rasestub. Kuigi de Beauvoir nõustub, et rasedus võib naisele ka soodsalt mõjuda, leiab ta üleüldiselt, et rasedus ning imetamine on naist kahjustavad protsessid, kus arenev loode ja hiljem rinnapiimast toituv imik tekitavad naise kehas mineraalainete vaegust ja põhjustavad tihti naise haigestumist või enneaegset vananemist (ibid: 42-43).

De Beauvoir leiab, et “lapse kaudu viib naine lõpule nii seksuaalse kui sotsiaalse eneseteostuse; seega jõuab abielu lapse kaudu oma tähenduse ja eesmärgini” (ibid: 344). Oleme praeguses ühiskonnas jõudnud mõnevõrra vastuolulisse perioodi, mil ühelt poolt on toimunud naiste emantsipeerumine aga teisalt on intensiivistunud ka poliitilised liikumised ning arusaamad, mille kohaselt peaks naine kuuluma siiski kodusesse sfääri ning naise

primaarseks panuseks ühiskonnas peaks olema sünnitamine. Seega, kuigi sünnitamise keskmine eluiga heaoluühiskondades on kõrgeim kui kunagi varem, tingituna naiste soovist panna esikohale karjäär või eneseteostus, on jätkuvalt aktuaalsel kohal ka arusaam, et naistel on “parim enne” kuupäev ning emapalga, lapsepuhkuse ja muude hüvede kaudu soovitakse naisi motiveerida rohkem sünnitama. Maarja Kangro nimetab seda laste saamise survet biofašismiks, ning toob välja selle, kuidas lastetutesse naistesse suhtutakse kui sotsiaalsetesse parasiitidesse, tuginedes siinkohal ka statistikale, mille kohaselt suisa 70% eestlastest mõistab naiste lastetuse hukka (Kangro 2016)

Üllatuslikuks osutub, et kuigi paljud de Beauvoiri poolt kirjeldatud nähtused on nüüdseks feminismilainega seoses muutunud, on mitmetes lääne ühiskondades tajuda ka taandarengut ja ideoloogilist naasmist pea 70 aastat tagasi kehtivale ühiskonnakorradusele. 1973. aastal võeti USA-s vastu Roe v Wade kaasusega otsus seadustada üleriigiliselt abort, praeguseks on abort mitmetes USA osariikides nii karmilt keelatud, et on võrdsustatud mõrvaga. Abort on siiani keelatud paljudes riikides, millest nii mõnedki on võtnud vastu otsuse pärast abordiseaduse leevendamist seda uuesti karmistada, nt kehtestas Poola 2020. aastal aborti põhiseaduse vastaseks ning keelustas selle pea täielikult. Saksamaal ei ole abort legaalne, sellele lihtsalt ei järgne kuni 12nda rasedusnädalani karistusi ning arste, kes oskaks antud protseduuri teostada (aborti sooritamist ei õpetata ülikoolides) on vähe, samuti on piiratud võimalused abordiga seonduva info leidmiseks. Kui de Beauvoir väitis, et “kui kirjanik kirjeldab sünnituse ilu ja valu, on kõik korras, kui ta aga räägib abordist, süüdistatakse teda, et ta püherdab ja näitab inimlikku olemist armetus valguses”, on see tõene ka tänapäevast kirjandust uurides. Irimaal tühistati alles hiljuti seadus, mille kohaselt olid aborti kajastavad teosed keelatud (de Beauvoir 1949: 345). Kuigi liberaalse maailmanägemuse kohaselt kehtib naisele tema keha osas täielik autonoomia, leiame me siiski vähe tekste, kus aborti poleks peetud vajalikuks õigustada. s.t. abort ei saa olla puhtalt põhjusel, et naine ei soovi last, vaid see peab olema moraalselt äärmiselt põhjendatud. Seega on lootele tihti omistatud juba välja arenenud inimesele omased õigused ja teadvus, mis on kohati kõrgemal kohal kui naise autonoomia tema enese keha osas.

De Beauvoir'i kohaselt on lapseootus naise jaoks ambivalentne seisund, rasedus on ühtaegu õnnis ja sandistav olek, kus loode on ühtaegu osa naisest ja seda ekspluateeriv parasiit ja kus naine omab loodet sama palju, kui loode omab naist. Kuigi naine tunneb, et ta kannab endas kõikvõimast elu ja on kellegi tuleviku looja, tunneb ta end samas ise sellevõrra tühjemana. Mida rohkem loode naise ihu osas autonoomiat ilmutab, seda enam tunneb naine end vaid kandjana. Alates hetkest, mil naise keha iseend ületab, s.t. naise keha moodustab lootelega ühtse kogumi, algab ka ebamugavus ja südamepööritus, naise keha ei kuulu enam ainult iseendale ja ta moodustab lapsega ambivalentse paari, subjekti ja objekti suhted ähmastuvad, naine on ühtaegu nii kandja kui ka kantava rollis, mees seevastu saab vaid passiivne kõrvaltvaataja olla. Beauvoir näeb naise südamepöörituses ka vastuolu liigi ja indiviidi vahel, kus oksendamine on naise keha tõrkumine pealesurutud paljunemise vastu (ibid: 362). Naise ja loote vahelist sidet on parastiitlikuna kirjeldanud ka Petchesky, kelle sõnutsi on loote ja naise sõltuvussuhe juba puht bioloogiliselt parasiitlik "loode on parasiit. Mitte ainult ei ole see osa naise kehast, vaid see ei panusta ka midagi naise healusse. See ainult võtab temalt: toitaineid, immunsusüsteemi kaitset, hormonaalseid eritisi, verd, seedesüsteemi funktsioone ja energiat (Petchesky 1984: 350).

Osade emade jaoks on rasedus- ja imetamisrõõmud justkui osa loomeprotsessist, mida nad lõpmatuseni korrata tahavad, de Beauvoir kirjeldab neid kui "sigijaid" (ibid: 358). Kõikidel emadel on ettekujutus nende lapsest kui kangelasest, mistõttu neid valdab imetus idee osas sünnitada teadvust ja vabadust; samas kardavad nad ka tuua ilmale santi või koletist, sest nad teavad, et embrüo on kõigest ihu, mille üle nad kontrolli ei oma (ibid: 614). Kohutavavaks teeb "monstrumi" või "koletise" meie võimetus teda piiritleda või määratleda. Jeffrey Jerome Cohen on välja toonud, et koletise loomuses ongi lammutada teadmisi, struktuure ning klassifitseerimist (Cohen 1996). Petchesky on väitnud, et inimeseks kujunemine on sotsiaalsetest suhetest sõltuv protsess, millest esimene on suhe raseda naise ja loote vahel (Petchesky 1984: 350-351). Leian, et viljakam kui analüüsida nõ "koletise" olemust on uurida tema suhet ümbritsevaga ning eelkõige emaga, viimase kirjeldamiseks võib kasutada antud kontekstis ka terminit "võõrustaja". Võõrustaja on sama ambivalentne kui koletis, olles samaaegselt ka võõristaja rollis. Antud mudeli järgi saab uurida ema ja lapse vahelist düsfunktsionaalset suhet, kus laps on "koletise" või antud kontekstis parasiidi vormis ning ema on võõrustaja. Võõrustaja-võõristaja võib samas olla

ka igasugune subjekti-objekti suhe. Leian, et teoste “Viies laps” ja “Me peame rääkima Kevinist” on eriti hästi ilmetatud naise hirmu sünnitada laps, keda ta ei armasta või vastupidi ning kelle suhtes tuntakse sageli armastuse asemel õudustunnet. Arusaam lapsest kui paradüümsist või koletisest on seotud alateadlike hirmudega mitte tulla toime emarolliga või kaotada kontrolli enda keha ja hiljem ka lapse osas.

Ashley Noel Mack on enda essees “The Self-Made Mom: Neoliberalism and Masochistic Motherhood in Home-Birth Videos on Youtube” (“End ise ülestöötanud ema: neoliberalism ja masohhistlik emadus *Youtube*’i kodusünnitus videotest” tlk H-M V) uurinud, kuidas tänapäeva USA-s leviv neoliberalistlik maailmavaade survestab naisi vastama täiusliku ema stereotüübile, mis eeldab tihti masohhistliku eneseohverdust. Feministliku emaduse ja täpsemalt sünnituse keskmesse ilmus järsku valu, mis muutub mitte takistuseks, vaid omaette eesmärgiks, mille läbi saavutada teadmisi, võimu, naudingut või tõsiseltvõetavust. Kaasaegne läänelik emaduse diskursuses nõuab emadelt eneseohverdust ja sügavat masohhismi, normaliseerides emadusega kaasnevat valu, ärevust ja kannatusi. Oma essees analüüsib Mack sadu kodusünnituse videoid (keskendudes paarikümnele populaarsemale), leides, et valdav osa kodusünnitusega seonduvaid narratiive eeldavad, et naine ei kasuta valuvaigisteid ning kõrvalist abi ning naine saab sünnitusega puht intuitiivselt, ilma meditsiinisekkumiseta hakkama (Mack 2016: 55-56). Mack tõdeb ka, et mündil on kaks poolt ning kodusünnituste populaarsemaks muutumine USA-s on osati ka vastukaaluks paljude naiste jaoks liialt tehnokraatlikule ning invasiivsele meditsiinisüsteemile, mis muudab sünnituskogemuse tihti naiste jaoks traumeerivaks (Mack 2016: 63).

Raseduse viimases staadiumis toimub ema ja lapse eraldumine üksteisest, lapse liigutused ema kõhus sümboliseerivad tema püüdlust välismaailma poole. Mõned naised on rõõmsad lapse autonoomia tekke üle, teiste jaoks tekitab see tunde, et nende sees on võõras olend, loote ja ema vaheline ühendus on häiritud. Need naised, kelle jaoks on olulisem sigimisprotsess kui emadus, kaotavad huvi lapse vastu kohe kui see on sündinud ja emast võõrutatud. (de Beauvoir 1949: 622-629). Rasedus on justkui samaaegne eralduse ja ühildumise protsess, kus naine loob teist, assimileerub teisega ja seejärel eraldub teisest. “Sündiv keha tõugatakse otsekui jõuga ema kehast välja ja rebitakse selle substantsist lahti, kusjuures selle substantsist jääksid nahale justkui alatiseks jäljed” (Kristeva 1980: 148).

Teisalt võib sünniprotsessi vaadelda ka lapse kui subjekti enese eraldumisena emast, enda autonoomseks tunnistamisena, olles samal ajal enesele abjektne, sest tema sisikond seob teda samal ajal emaga (ibid: 148). Sündi võib vaadelda ka kui ema viisi vabaneda sellest, mis kahjustab tema identiteeti või autonoomsust.

Rasedana on naisel võimalik fantaseerida oma tulevase lapse olemusest (nagu eelnevalt kirjeldatud, kus naine kujutleb, et sünnitab kas kangelase või monstrumi), üritades enamasti vaid iseend manifesteerida. De Beauvoiri sõnusi võib sünnitusjärgne aeg naisele aga hoopis pettumust valmistada, sest kui naine on harjunud last enda osaks pidama, taipab ta pärast sünnitust, et ta ei oma ligipääsu lapse tunnetele või mõttemaailmale, laps on läbitungimatu ja salapärane. Naine eeldab, et laps on talle koheselt omane, kuid kohtub võõraga ja tunneb seeläbi üllatust või meelehärmi oma ükskõiksuse pärast. Laps võib isegi osutada pettumuseks võrreldes naise eelnevate fantaasiatega tema osas. Tihti nähakse seejärel imetamises ka rasedusaegse sideme taasloomist, mis annab naisele võimaluse rasedusaegset õndsustunnet pikendada. Samas on ka naise, kelle jaoks on imetamisprotsess piinav - hirm rikkuda oma rindu, valulikum rinnanibud ja piimanäärmed, lapse suu teeb haiget, ning tekitab tunde, nagu üritaks laps ema elujõudu ja õnne välja imeda. Laps ei ole enam osa naisest, vaid nõudlik türann, kes ähvardab naise heaolu (de Beauvoir 1949 : 368).

Kuigi emad võivad omistada lootele või lapsele agentsust, on see enamasti meelevaldne tegevus. De Beauvoir toob välja, et laps ei võta esialgu suhtlemisest osa, tema häälitsustel on vaid see tähendus, mis ema neile omistab. See, milline laps emale näib (igav, banaalne, vastik), ei sõltu lapsest, vaid emast. Sellest tulenevalt on naised, kes otsivad lapsest pääsu iseenda eksistentsist, sageli pettunud, sest väline sündmus ei anna nende elule uut väärtust (ibid: 369). Seega leiab Beauvoir, et emainstinkti, vähemalt samal moel, mis loomaliigis, inimestel ei eksisteeri. Sama on tõestanud ka mitmed hiljutised teadusuuringud, mille kohaselt ei ole naised puht loomupäraselt paremad lapsevanemad, vaid enamasti on tugevam side lapsega seletatav läbi selle, kes temaga rohkem aega veedab, näiteks toodab ka mehe keha pikemaajalise läheduse puhul lapsega dopamiini, serotoniini ja oksütotsiini (viimast on seni peamiselt seostatud naistega) (Gordon, Orna, Leckman ja Feldman: 2010).

2. Emaduse maskide eemaldamine teostes “Me peame rääkima Kevinist” ja “Viies laps”

Selles peatükis keskendun sellele, mil moel on Lionel Shriveri “Me peame rääkima Kevinist” (2003, eesti keeles 2008) ning Doris Lessingu teoses “Viies laps” (1988, eesti keeles 1995) esindatud vastuolu selle vahel, milline on naistegelaste kogemus emadena ja milline oli nende ühiskonna poolt loodud ettekujutus emadusest. Leian, et ühelt poolt tekitab naistegelastes ambivalentsust, ängi ja häbi justnimelt arusaam, et nende kujutelm või ideaal emadusest ei vasta tegelikkusele ning nad ei ole suutelised nendele ideaalidele vastama, tuginedes Mausharti teooriale ootuste ja lootuste ebakõla osas. Leian, et kõige paremini ilmestavad neid vastuolusid Lessingu “Viies laps” ning Shriveri “Me peame rääkima Kevinist”, kus mõlemad naistegelased esindavad erinevaid emaduse arhetüüpe - Lessingu Harriet on täiuslik koduperenaine ning Shriveri Eva on edukas ka väljaspool kodust keskkonda, esindades seeläbi neoliberalistlikku vaadet emadusele.

Emaduse ambivalentsus on teema, mis puudutab nii Doris Lessingu loomingut kui ka tema isiklikku elu - ta oli 23 aastane, kui ta otsustas uut elu alustada ning oma kolmest lapsest kaks Lõuna-Aafrikasse nende isa juurde jätta. Tuginedes suuresti isiklikele kogemustele, keskenduvad mitmed Lessingu teosed emaduse mõtestamisele ja sellega seonduvate teemade lahkamisele. Doris Lessingu enda isikule on ette heidetud “halb ema” olemist, mistõttu on loomulik, et tema teoste analüüsis kiputakse looma seoseid tema isikliku eluga ning mitmed neist ongi osaliselt autobiograafilised (nt “Children of Violence” seeria 1952-1969.a.). Oma analüüsis ei keskendu ma “Viienda lapse” autobiograafilistele sugemetele, aga pean oluliseks asjaolu, et autor on teosesse isiklikul elukogemusel põhinevaid tundeid või mõtteid lisanud. Taoline lähenemine annab võimaluse luua teatavaid emaduse narratiive, mis annavad hääle ka vähem esindatud, alla surutud või ebasobivateks pidavatele emotsioonidele, nähtustele, tegudele või mõtetele. On ilmne, et Lessing on äärmiselt ironiseeriv Harrieti kirjeldades, ridade vahelt võib lugeda kriitikat ühiskonna poolt pealesurutud rollide osas ning nende potentsiaalseid ohte.

Doris Lessingu “Viies laps” ilmus aastal 1988, kuid selle tegevus leiab aset 1970ndate Inglismaal. Teose keskmes on abielupaar Harriet ja David Lovatt, kelle unistus on luua traditsioonilistele pereväärtustele vastav hiigelpere, “See on see mida kõik tahavad aga meile on ajupesu tehtud, et me teisiti mõtleks. Inimesed tahavad sellist elu” (Lessing 1995: 35). Neil on 4 last - kaks tüdrukut ja poissi, ning nende idülliline kodu on ligikutsuv nii sugulastele kui ka võõrastele, tekitades inimestes nii kadedust kui ka imetlust, Davidi teismeline nõbu Bridget väidab, et: “kui ma abiellun, siis ma teen samamoodi. Ma kavatsen olla nagu Harriet ja David suure maja ja paljude lastega... ja te kõik olete teretunud!” (Lessing 1995: 37). Harrieti ja Davidi elu meenutab paradiisi, kus kõik on õnnelikud ja rõõmsad ning keegi ei kannata puudust (majanduslikest raskustest aitavad paarikest üle nende vanemad). Lapsed ei käitunud kunagi halvasti, Harriet ja David ei omanud kunagi lahkarvamusi ning nende kodu oli alati perfektselt korras ja külaliste tulekuks valmis. Harrieti ja Davidi eesmärgiks oli 70ndate mässumeelsele ja traditsioonilistest suhte-ja peremudelitest irdunud ühiskonnale tõestada, et õnnelik pereelu peitub lasterohkuses ja traditsioonide ülalpidamises.

Emadus on olulisel kohal ka Lionel Shriveri loomingus ning ta käsitleb seda ka mitmes artiklis, enamasti tuginedes oma populaarsemaile teosele “Me peame rääkima Kevinist”. On tähendusrikas, et “Me peame rääkima Kevinist” epigraafiks on “Terrile - Üks must stsenaarium, millest me mõlemad pääsenud oleme”, mis viitab sellele, et mõneti on teose sisuks ka autori enda emadusega seonduvate hirmude lahti kirjutamine. Päevikuvormis kirjutatud teose keskmes on suurimad emadusega seotud hirmud - mis saab, kui mu laps mind vihkab ja mis saab, kui ma enda last ei armasta? “Me peame rääkima Kevinist” on nende hirmude groteskne manifestatsioon, kus psühhopaadist laps korraldab nii koolitulistamise kui ka tapab enda isa ja õe. Kuigi Shriveri teos võitis mitmeid kirjandusauhindu ning sellest loodi ka edukas film, sai teose sisu ka suure kriitika osaliseks, kirjanik tembeldati “anti-emaks” ning mitmed katolikud veebilehed on autori kirjutised tembeldanud perekonna vastasteks.

Ajaliselt ja vormiliselt on “Me peame rääkima Kevinist” ning “Viies laps” erinevad. “Me peame rääkima Kevinist” on esitatud läbi peategelase Eva kirjade enda kadunud abikaasale

(kes hukkus läbi nende ühise poja käe) ehk sisuliselt on siiski tegu päevikuvormis kirjutatud jutustusega. Päevikukormis kirjutamine annab võimaluse sisemonoloogide loomiseks ning annab parema pilguheidu peategelase pähe, Eva kirjad on loodud pihtimuslikus stiilis end näivat siiski arvestavat “lugejaga” ehk hoolimata enda püüdlisest aususest peab Eva vajalikuks enda teatud teguviise põhjendada või õigustada. “Viies laps” on esitatud kõiketeadva jutustaja pilgu läbi, kelle hinnangud tegelastele ja olukordadele on nähtavad läbi tekstis esineva tugeva ridade vahelise iroonia, nt kirjeldab autor kuidas Harriet ja Ben mõistavad hukka kõik nendest teistmoodi elavad inimesed end hiljem on iseenda eluvalikute ohvrid. “Me peame rääkima Kevinist” keskmes on edukas karjäärinaine nüüdisaja Ameerikas, “Viienda lapse” keskmes on väikekodanlik perekond 1960ndate Londoni äärelinnas. Mõlema teose keskmes on aga düsfunktsionaalsed peresuhted, täpsemalt ema ja poja ambivalentne suhe. Nii Benist kui ka Kevinist on loodud pilt kui koletisest, ühest tema füüsilise välimuse ning primitiivse mõtlemise tõttu, teisest tema empaatiavõime puudumise ja kurjuse pärast. Mõlema teose puhul võiks paralleele tõmmata Mary Shelley gooti stiilis teosega “Frankenstein ehk moodne Prometheus” kus tekib küsimus - kas koletis on dr. Frankenstein loodu või hoopis tema ise? Samuti seisneb oluline paralleel kolme teose vahel otsuses oma loodu eest vastutada. Kuigi klassikalises võtmes ei saaks kumbagi teost otseselt gooti stiili alla liigitada, võiks Lessingu puhul väita, et inspiratsiooni on saadud ka gooti romaanidest, peamiselt just Beni kirjelduses (inetu keha, seletamatu jõud, kurjus) ja asjaolus, et lugejaile jääb lõpuni selgusetuks mis teda tegutsema sunnib.

2.1. Rasedus ja ambivalentsus teostes “Viies laps” ja “Me peame rääkima Kevinist”

Patriarhaadile allutatud emaduse alla kuulub emaduse naturaliseerimine, idealiseerimine ja olemuslikustamine, mis on kõik ilmsed nii “Viendas lapses” kui ka “Me peame rääkima Kevinist”. Teoreetiliselt sobis Eva hästi emaks - ta omas edukat karjääri, õnnelikku abielu ning oli vanuse poolest 30ndate keskel. Asjaolu, et Eva ei tundnud kunagi nõ naiselikku kutsumust saada emaks, tekitas temas frustratsiooni ja pettumustunnet

“Olin aastaid oodanud seda vastupandamatut tungi, millest olin kogu aeg kuulnud, seda narkootilist igatsust, mis pargis lastetuid naisi möödapääsmatult võõraste inimeste kärude poole kisub[---] Mis selle tunde päästikuks ka poleks, minu organismi see ei sisenenud ja tekitas minus altveetu tunde [---] ... muretsesin, et minuga on midagi lahti, midagi on puudu” (Shriver 2008: 39-40).

Ometigi leidis Eva mitmeid põhjuseid, miks lapse saamine ei oleks praktililine või mugav, nagu “ebaloomulik altruism”, “lehmaks muutumine”, “igavus”, “mõttetu seltskondlik elu” ning imestas, miks toimiva rasestumisvastase vahendi olemasolul üldse keegi peaks tahtma last saada (Shriver 2008: 38-39). Eva on häiritud enda sõprade lastest, pidades neid tüütuteks ja segavateks, ning ei väljenda laste osas erilist sümpaatiat “laps on lärmakas, räpakas, piirav ja tänamatu” (Shriver 2008: 27). Juba teoses alguses on selge, et Eva omab sügavat vastumeelsust laste ning emaduse osas, seega oli tema otsus last saada vaid kohusetundlik soov vastata ühiskonna, veelgi täpsemalt, tema mehe (Franklin) ootustele, kes eelistas enda naist kodusemana ja vähem karjäärile keskenduvana (Shriver 2008: 35). Hoolimata hirmudes Eva ka idealiseeris lapse saamist “Tõepoolest, esmakordselt võisid mind meelitada kavatsusele rasedust proovida need ahvatlevad väiksed kujuteldavad paketid, just nagu filmireklaamid” (Shriver 2008: 36).

Harrieti jaoks oli karjäär vaid midagi, millega pereelu alguseni aega veeta, ning ta oli väiksest saati idealiseerinud klassikalist tuumikpere (Lessing 1988: 7), kuid Eva jaoks oli tema karjäär oluline osa tema identiteedist ning lapse saamine näis hirmuäratava sammuna “...ma ei kartnud mitte üksi oma emaks muutumist, vaid emaks *kui selliseks* muutumist [---]Kartsin olla see ukseavas seisev arhetüüpne kuju - kopitanud, priskepoolne // ma tundsin lapsesaamise eest täielikku kabuhirmu.” (Lessing 1995: 45). Eva hirme ja vastuolulisust seoses lapse saamisega võib seostada matrofoobiaga. Selgub, et Eva jaoks oli lapsesaamine peamiselt eneseületus ja võimalus enda hirmudele vastu astuda “... selle ülesande ületamatus, just nimelt selle ligitõmbamatus tõmbaski mind viimaks ligi” (Shriver 2008: 45-46). Eva tegelaskuju esindab neoliberalistliku feminismi musternäidist, kus naistel (enamasti ideaalis valged, keskklassi kuuluvad naised) lasub põhivastutus nii hea karjääri kui ka täiusliku pereelu omamise osas.

Kui Harriet oli enda nelja eelneva lapse ja idüllilise kodueluga justkui täiuslik ema, siis Eva idealiseeris sarnast elu enda peas, kuid ei olnud kunagi võimeline nendele ootustele vastama, sest arhetüüpne emaroll ei olnud talle omane. Võib isegi öelda, et Eva ei unistanud emaks saamisest, ta tundis, et ta peab sellest unistama. Erinevalt Harrietist ei näinud Eva lapse saamises midagi loomulikku, juba ainuüksi lapse eostamises nägi ta rünnakut enda isiksuse vastu “tundsin, et olen lõpuniprüugitav, äravisatav, et mind neelab suur bioloogiline projekt, mida ma ise ei algatanud ega valinud, mis mind küll tekitas, aga mis mind ka peeneks mälub ja välja sülitab” (Shriver 2008: 70-71). Ta avaldab pahameelt kui Franklin manitseb teda rasedusperioodil mitte alkoholi tarbima või keelab tal tantsida ning tunneb end ahistatuna kui saab arstivisiidil pika nimekirja asjadest, mida ta enam teha ei tohi. Eva kirjeldab, kuidas ta tundis, et temast on saanud ühiskondlik omand, võrreldes ennast avaliku pargiga. Ta suhtub emadusse koheselt kui rolli, mida ta peab täitma (Shriver 2008: 70-71). Sellega väljendab Eva koheselt tundmusi, mille kohaselt tunneb ta, et on enda autonoomia loovutanud, et ta keha ei kuulu enam talle endale ja on seeläbi muutumas talle isegi võõraks.

Eva suhtub lapse saamisesse juba alguses eksistentsiaalse võitlusena, kus miski ründab tema enese iseseisvust ja isiksust. Teades, et need emotsioonid ei kuulu emaduse narratiivi alla, surub ta maha kõik tunded ja mõtted, mis teda “halvas valguses näitaksid” ja mida ta kirjeldab vimma loomusena “vastumeelsus, mida me ei tohi väljendada” (Shriver 2008: 72). Juba üsna teose alguses väidab Eva, et tema suhtumine emadusse ei ole ambivalentne, vaid et ta tegelikult lihtsalt ei soovi last saada (ibid: 74). Ometigi võitleb ta selle ambivalentsusega terve teose vältel, tundes tungivat vajadust endale võetud rolli ühiskondlikult heakskiidetud viisil täita.

Harrieti jaoks oli emadus, alates rasedusest, midagi naisele olemuslikku ning loomulikku, oma esimese lapse ootamise ajal väljendas ta pettumust iseenda suhtes, et tema rasedus kulges oodatust raskemini. Tuginedes de Beauvoirile võib öelda, et Harriet oli loomult “sigija”, kes tundis rõõmu raseduse ja sünnituse üle ning tundis vastupandamatut soovi antud protsesse pidevalt korrata. Tema viimane rasedus oli aga üsnagi sarnane Eva omale,

vastandudes täielikult nii Harrieti enda, kui ka tema lähedaste ootustele “ta oli meeletult väsinud... ta oli sageli pahur, kaotas kannatuse, puhkes nutma... David nägi, kuidas Harriet istus köögilaua taga, pea käte vahel, ja kurtis pominal, et see loode küll mürgitab ta ära” (Lessing 1995: 34). Harrieti käitumist nähakse tema karakterist väljas olevana, eriti tema abikaasa poolt, kelle jaoks “Harriet ei ole iseendale lähedalgi” (ibid: 43). Terav kontrast moodustus naeratava, tasakaaluka ja oma laste ning kodu eest hoolitseva Harrieti, ning kontrolli kaotanud ja muserdatud Harrieti vahel. On tähelepanuväärne, et Harrieti eelnevaid rasedusega kaasnevaid emotsioone või raskusi ei kirjeldatud, justkui oleks musterema olemine iseenesestmõistetav. Märgiliseks hetkeks, mis tähistab teoses Lovattide paradiisi purunemist ning loob kontrasti Harrieti eelneva ja Beniga seostuva elu vahel, on see kui Bridget (Davidi teismeline nõbu, kes veetis pühi perekond Lovattide juures - H-M.V) avastab põrandal lamava ja nutva Harrieti: “ta oli nii šokeeritud, et temagi nuttis ja ütles, et teadis alati, et see kõik oli liiga hea, et kesta ning läks koju oma ema juurde, kes oli just uuesti abiellunud ja ei tahtnud teda eriti” (ibid: 48).

Nii Harriet kui ka Eva ei võtnud enda rasedat keha loomulikuna või osana iseendast. Eva tundis, et inimesed vaatavad tema rasedat keha “vastikusvõdinatega”, ning ta võrdles enda rasedust tulnuka või parasiidi poolt seestunud olemisega, tuues võrdluseks “Rosemary’s baby”, “Tulnuka”, “Salatoimikud” ja Mimikri”, väites, et “iga naine, kelle hambad on lagunened, kelle kondid on hõrenened, kelle nahk on välja veninud, teab üheksakuuse muiduleivasööja alandlikuks muutvat hinda” (Shriver 2008: 70). Eva projitseerib kõrvalistele isikutele tundeid, mida ta tegelikult ise enda raseda ja talle võõraks ja ebameeldivaks muutunud keha suhtes tunneb, võrdlused, mida Eva enda lootest rääkides kasutab ei oma ilmselgelt positiivseid konnotatsioone, ilmestades, et Eva näeb lapses eelkõige vaenulikku, teda kahjustavat elementi.

Eva kirjeldab end loote poolt alandatu ja kontrollituna ning tunneb ebamugavust enda ümaramaks ja naiselikumaks muutuvate näojoonte osas “mu nägu oli noorem aga paistis minu meelest rumalam” (ibid: 78). Nendest kirjeldustes väljendub Eva vastumeelsus naiselike või täpsemalt isegi emalike tunnuste osas, mida ta seostab nõrkuse ja rumalusega. Tema tungivat soovi lapsele lapse isa vastumeelsusest hoolimata enda perekonnanime

panna võib mõista ka tema tegelaskuju püüdlusena enda dominantsi kehtestada, olukorras, kus ta tundis, et ta ei oma enam ei enda keha ega ka tulevase lapse üle kontrolli. Eva tunnistab, et: “ma lihtsalt tahtsin seda last enda omaks teha. Ma ei suutnud endalt raputada tunnet, et mind on omastatud” (ibid: 82).

Raseda naisena oli Eva keha järsku ka kõigi teiste omand, mis tekitas temas tugeva vastureaktsiooni. Eva emotsioonid muutusid aga järsku tabulisteks, tunnistades Franklinile, et ta kahetseb rasedaks jäämist saab ta reaktsiooniks “Ära sa mulle eluilmaski ütle, et sa meie last kahetsed” (Shriver 2008: 85) ning ta taipab, et hoolimata nende senisest avatud suhtest on asju, mida ta ei saa enam avalikult välja öelda. Franklin paneb paika piirid, mis kirjeldavad ka ühiskondlikku suhtumist emadusse, kus vastandlikke tundeid lapse suunas peetakse tabulisteks. Eva kirjad Franklinile ei arutle mitte lihtsalt nende enda suhte üle, vaid tegelikult kirjeldavad hästi traditsioonilise heteroseksuaalse tuumikpere suhteid, mida ilmestab hästi Eva imestus asjaolu üle, et ka kõige nilbemate seksuaalfantaasiate jagamine ei tekitanud Franklinis sellist reaktsiooni kui Eva pihtimus naisena ema olemise mitte tahtmisest (ibid: 85).

Harriet on koheselt meelestatud, et tema sees kasvav loode on vaenulik tema suhtes ning tahab teda kahjustada. Juba raseduse varases staadiumis tunneb Harriet loote liikumist oma kõhus, mida ta kirjeldab nõudliku ja vägivaldsena (Lessing 1995: 45). Harrieti nutmine ja kannatused tekitasid Davidis tunde justkui ta naine rikuks mingisugust nendevahelist lepingut, kus polnud lubatud olla õnnetu ja kannatav. Harriet tundis end mehest hüljatuna, sest erinevalt tavapärasest ei soovinud David Harrieti kõhtu katsuda. Juba eos on selge, et David ei soovi luua sidet uue lapsega ning Harrieti mured on eelkõige tema omad. Justkui lootest seestatuna on Harriet sunnitud pidevalt liigutama, et ignoreerida loote pidevaid nõudmisi. Kuna Harrieti jaoks on kodu ja laste kasvatamine/kandmine tema peamine eesmärk ning kese, ei ole tal võimalik millelegi muule kui iseenda kehalistele kannatustele keskenduda.

Harriet ei võta loodet kordagi osana iseendast, vaid ta on algusest peale võõrkeha rollis, kus moodustub objekti-subjekti vaheline suhe. Nii, nagu Eva ei saanud väljendada enda

tõelisi emotsioone ilma hukkamõistuta, nii häbenes ka Harriet enda tundeid ning sai koheselt negatiivsete reaktsioonide osaliseks kui ilmutas nõrkust, eksis millegi vastu või esindas ebatraditsioonilisi ematundeid enda lapse suunas. Oma viimase raseduse puhul saab Harriet arstilt ja pereliikmetelt noomida “ettevaatamatu olemise” eest, viidates sellele, et Harrieti nähakse pea ainuisikuliselt vastutavana enda rasestumise eest. Arst pisendab Harrieti muresid ning Harriet tunneb end süüdi olevat, nimetades ennast “pahuraks lehmaks” (Lessing 1995: 39). Enda keha negatiivselt “lehmaga” võrdlemist esineb korduvalt ka Eva puhul, mille läbi on teostes kirjeldatud naispeategelaste suutmatust ja soovimatust iseenda raseda kehaga leppida. Ühtlasi ilmestab taoline sõnavalik arusaama, et rase naine on justkui võrreldav loomaga, sealjuures lehmaga, keda hinnatakse ainult tema viljakuse ja piimaanni järgi ja mis sõimusõnana kasutades viitab paksusele, laiskusele ja rumalusele (sealjuures kasutatakse “lehma” sõimusõnana tihti just raseda naise suunas). Asjaolu, et Harriet ja Eva kasutavad taolist võrdlust iseenda kirjeldamiseks viitab asjaolule, et nad sügavalt internaliseerinud arusaama justkui kaotaks naine rasedusega enda isiksuse ja taanduks pelgalt iibetõstja ja koduhoidja rolli. Seda võib tõlgendada ka asjaoluna, et Eva ja Harriet on harjunud naiseks ja emaks olemisele mõtlema läbi meeste poolt loodud narratiivide ning nende vastuolulisuse tajumine ei pane neid mitte neid kogemusi enda jaoks ümber mõtestama, vaid väljendub viha, frustratsiooni ja pettumusena.

Harrieti jaoks on lapse kandmine ideaal, ta ei soovi näha oma lastes väljaarenenud isiksusi (sealjuures tasuks tähele panna, et Harrieti ülejäänud lastele eripäraseid iseloomujooni raamatus praktiliselt ei kirjeldata) ja pärast sünnitust tunneb ta tühjustunnet, mille täitmiseks tunneb vajadust veel lapsi saada. Kuna Ben nõuab iseseisvust juba lootena, tekitab see Harrietis frustratsiooni ja hirmu, sest ta ei saa end tunda loojana. Kirjeldused, kuidas Harriet ei saa magada, on pidevates valudes ja sunnitud kogu aeg liikumises olema, loovad pildi võõrustajast-võõristajast, kus Harrieti keha ühteageu on pakub lootele kodu ja teisalt võitleb selle vastu. Mitmelgi puhul nimetavad kõrvalseisjad Beni “maadlejaks”, esimesel korral siis, kui Harriet oli veel rase ja teisel puhul sünnitusarsti poolt (Lessing 1995: 50;61). “Maadlejaks” kutsumine on märgilise tähendusega, sest sellega nähakse ühes juba võitlejat ja teises seda, kellega võideldakse, seega illustreeris see Harrieti ja Beni suhet juba varakult.

Üritades hakkama saada pidevate valudega sööb Harriet suurtes kogustes valuvaigisteid ning rahusteid, mis on samuti osa tema olemisviisist Beniga “Jää vait või ma võtan veel ühe tableti! See näis teda kuulavat ja mõistvat” (Lessing 1995: 53). Harriet nimetas loodet “vaenlaseks” ning oli välja arvutanud täpse koguse rahusteid, mis selle rahulikuna hoiaksid (Lessing 1995: 51). Nii nagu Harriet nägi loodet täiesti eraldiseisvana endast, näisid ka rahustid ainult lootele mõjuvat, justkui ei jagaks nad sama organismi. Ta visualiseeris loodet koletislapsena, kes on pandud kokku erinevatest loomadest ning hävitab ta sisikonda ja fantaseeris oma kõhu lõhki rebimisest ja loote eemaldamisest (Lessing 1995: 50; 59). Harriet tunneb, et loode on justkui tulnukas või parasiit, kes tema keha hävitab. Harriet omistas oma lootele koheselt autonoomia ning ka teda kahjustava agentsuse, luues juba varakult piirid enda ja võõra keha vahel, eraldumisprotsess, mis oleks pidanud toimuma lapse sünnil, leidis aset juba varem.

Umbes kuu enne õiget aega algasid Harrietil tuhud ning ta palus kõigi üllatuseks end haiglasse viia. Kuna Harriet oli eelnevalt sünnitanud kodus, nähti tema otsuses haiglas sünnitada nõrkust. Valud, mida Harriet tundis, olid hullemad kui ühegi eelneva raseduse puhul ning sünnitust kirjeldatakse samuti kui võitlust: “laps võitles end välja”, “tal olid sinikad - ta teadis, et seesmiselt peab ta olema üks suur must sinikas... ja keegi ei saa kunagi teadma” (Lessing 1995: 61). Juba kohe pärast sünni tundus, et Ben mitte ainult ei kaalu rohkem kui Harrieti eelnevad lapsed, vaid üritab juba ka iseseisvalt seista ning ei häälitse kordagi. Kui sünni tähistab Beauvoiri kohaselt lapse ja ema eraldumisprotsessi, siis Ben näis olevat iseseisev juba alates eostamishetkest, sest Harrietil puudus kontroll enda keha ja raseduse osas ning ta oli veendunud, et lootel on pahatahtlik teadvus. Beni kirjeldatakse kui inetut, muskulaarset ning trollile sarnanevat last. Oma lapsele silma vaadates tunneb Harriet talle kaasa “vaene väike koletis, ta ei meeldi üldse oma emale”, justkui nägemata endas Beni ema. Beni ja Harrieti suhte ambivalenttsust kirjeldab hästi lause “ta oli oodanud hetke, mil ta saab vaadata otsa olendile, kes tema veendumuste kohaselt proovis talle haiget teha, aga seal ei olnud mingit äratundmist” (Lessing 1995: 60). “Tema veendumuste kohaselt” ning “seal ei olnud mingit äratundmist” on selged viited, et Beni agentsus on Harrieti ettekujutus.

Eva ironiseerib selle üle, kuidas Franklin soovib puudega last, et “koguda lisapunkte eneseohverduse eest” ja teeb nimekirja tingimustest, mis peavad täidetud olema, et ta enda tulevast last armastada saaks: “ma ei tahtnud olla imbetsilli ega halvatu ema // õigupoolest võiks aus nimekiri sellest, mille eest ma hoolitseda ei tahtnud, alates lihtlabasest debiilikust ja lõpetades groteskselt ülekaalulisega, mahtuda hukkamõistu äratavalt koguni kahele leheküljele” (Shriver 2008: 95). Ometigi otsutab ta loomuliku sünnitamise kasuks, lastes end kiskuda “naistevahelisse väiksesse sünnitusalasesse võistlusesse” ning võtab osa loomuliku sünnituse kursustest, et mitte alla jääda sõbra abikaasale Kittyle (ibid: 96). Hoolimata ebainimlikena tunduvatest valudest, teeskleb Eva terve sünnituse vältel, et ta ei tunne valu, meenutades enda sünnituskursusi, kus talle kinnitati, et “valu on hea”, “sa pead sellega kaasa minema” (ibid: 99). Eva järgis neoliberaalset masohhisminarratiivi, mille kohaselt oleks valu tunnistamine nõrkus. Alates hetkest, mil ta rasesustus, kuulus tema kehale lapsele, lapse isale ning meditsiinipersonalile, kes hindasid teda järjepidevalt vastavalt sellele, kui hästi ta enda rolli täita suutis. Oma lapse sünnile tagasi mõeldes meenutab Eva, et “Dr. Rhinestein ei teinud mingit saladust tõsiasjast, et kabinetis ootas teda teisi patsiente ja, et mu kahvatu etteaste tekitab temas vastikust” (ibid: 98).

See, mis andis Evale jõudu lõpuni loomulikult teel sünnitada, ei olnud mitte mure enda lapse pärast, vaid klammerdumine jälestuse külge, mida ta tundis iseenda keha, enda abituse ja emaduse vastu

“...tundsin tülgastust, et olin laiali laotatud nagu mingi farmieksponaat [---]...vihkasin end, et olin kunagi üldse nõus olnud selle alandava teatriga [---] küll oli sul kerge tahta olla issi, osta osalus kogu selles pehmete jänkude pahnas, kui mina olin see, kes pidi paksuks minema nagu emis, mina olin see, kes pidi hakkama vitamiine lutsivaks paiplikaks-täiskarsklaseks, mina olin see, kes pidi vaatama, kuidas ta rinnad lähevad paiste ja punni ja valusaks [---] mina olin see, kes rebitakse ribadeks, kui püüan rammida arbuusi läbi aiavooliku mõõtu käigu” (ibid: 99).

Eva väljendab vihkamist enda beebi osas, kes ei olnud talle senini toonud rahulolu ning näeb sünnitamises enda lüüasaamist iseenda kehaliste piirangute poolt. Kohe, kui loode

muutus millekski enamaks, kui osaks tema kehast, tundis ta selle vastu viha, kui enda keha hõivava parasiidi vastu. Mis Evat tõeliselt ärritas oli iseenda keha üle kontrolli kaotamine, arusaam, et sünniprotsess on kontrolli loovutamine ning laps, kes temast väljub, omab autonoomiat.

Eva tegelaskuju kirjeldab enda ootusi emadusele nii kõrgelt, et reaalsus oli määratud talle pettumust valmistama. Erinevad emadusega seonduvad narratiivid, alates kohesest emaarmastuse tekkest ning sünnitamisest kui elu kõige tähtsamast sündmusest, loovad ootusi, milles pettumist peetakse häbiasjaks. Valdav osa Eva kirju on tagasivaatelised, kus ta kirjeldab end minevikus vallanud soove ning mõtteid ning ühtlasi ka emadusega seonduvaid ootusi “mu ootused emadusele olid tõepoolest kõrged, midu ma poleks nõustunud seda kõike läbi tegema [---] iga kord kui mõõnsin, et ma pole imikutest ja väikestest lastest sugugi sisse võetud, kinnitati mulle “...aga lood on hoopis teised - täiesti teised -, kui nad on sinu omad!” (ibid: 106).

2.2. Patriarhaalne emadus

Antud uurimistöös käsitletavat teosed vastanduvad arusaamale, et igas naises lööb sisse emainstinkt ning iga ema ürgloomuses on soov enda järglaste eest hoolitseda. Eva tundis sünnitamisjärgselt pettumust “ma muudkui tuhnisin enda sees, et otsida seda uut, kirjeldamatut emotsiooni // tundsin endas pead tõstmas midagi, mida kohutaval kombel võin nimetada üksnes igavuseks” (107). Emotsioonid, mis Evat pärast sünnitust valdasid olid häbi, viha ja pettumustunne. Ta tundis, et tema privaatsust on nii meditsiinipersonali kui ka tema elukaaslase poolt räigelt rikutud ja see alandas teda. Olles eelnevalt saanud oma lapse isalt negatiivse reaktsiooni seoses oma päris emotsioonide kirjeldamisega surub ta enda lapse sünniga seonduvad negatiivsed emotsioonid alla ja annab endale tütuse, et “kui ma võisin küll olla õppinud paljastama oma “intimseid” kehaosi kogu ilmarahvale, ei paljasta ma eales ühelegi hingele maailmas, et lapse sünn ei liigutanud mind põrmugi” (109). Seega otsustab Eva suhtuda emadusse kui performatiivsesse rolli, ta asetab endale emaduse maski, mille all pulbitsevad tema päris tunded ja emotsioonid.

Eval on raskusi Kevini rinnaga toitmisel, ühe ürgsema ema ja lapse vahelise sidet tekitava protseduuriga. Teoses olevad kirjeldused sellest, kuidas Eva üritab saada Kevinit rinda imema seostuvad kohe abjektsusega. Kristeva väidab, et toidu teeb abjektseks see, et ta moodustab piiri kahe erineva entiteedi vahel (Kristeva 1980 : 113). Kuigi Kristeva näeb abjektsioonis “teise” endast eemale lükkamist ning emapiima kui identiteeti ründavat ollust, siis samamoodi võib väita, et tegelikult tundis jälestust ka Eva, kes tõukas endast eemale Kevinit. Eva kirjeldab, kuidas Kevin tundis ta piima lõhna ning tõukas ta rinnapiima vastikusega eemale, kuidas Kevin sundis teda ennast näljutama rinnapiima kvaliteedi parandamiseks, kuidas Kevini poolt väljendatud “tülgaustus” oli demonstratsioon talle haiget tegemiseks. Samas kirjeldab ta ka, kuidas ta kartis, et Kevin tunneb ära, et ta naeratused on teeseldud ja ta ei ole tegelikult ema poolt armastatud laps. Eva ei suutu kunagi enda lapsesse kui imikusse, ta kutsus teda koheselt täisnimega ning näeb temas juba beebina väljakujunenud ja julma isikut (ibid: 114). Ta kirjeldused imikust, kes “lennutas oma häält pigem nagu relva” ning “tema rusika sparrisid // jalad tegid tekiga kickpoksi” tekitavad mulje, et ta kirjeldab ebaloomulikku jõudu omavat koletislast.

Nii nagu Eva otsustas lapse saada enda elukaaslase, Franklini, õnnelikuks tegemiseks, nii täitis ta ka enda emarolli vastavalt Franklini ootustele. Eva tunneb pidevat alaväärsust, sest Franklin saab lapsega paremini läbi ja saab pidevate kriitikanoolte osaliseks kui ta ei vasta Franklini ootustele traditsioonilisest koduperenaisest ja emast. Olles enda rinnad veriseks lüpsnud ja minestamas põletikust tekkinud palaviku kätte, saab Eva aru, et Franklin ei usu tema kannatustesse, arvab, et ta on kõik välja mõelnud ja, et ta räägib meelega asju hullemaks. Eva kasutas sünnitusjärgse masenduse diagnoosi, et varjata oma tegelikku ebasümpaatiat emaduse vastu ning vältida ümberkaudsete hinnanguid. Tundes, et ta ei vasta Franklini ootustele emadusest, leidis ta, et ta peab veelgi rohkem teesklema “sa pidasid mind kaudselt vastutavaks isegi selle eest, et Kevin mu rinnast keeldus” ning “olin sind ilma jätnud maalilisest emaduspildist... poeg imeb rinda, naine särab, rinnad nõrutavad oma heldeid ande padjale” (ibid: 121). Suutmata vastata patriiahaalse ideaalema stereotüübile, tundis Eva end läbikukkununa mitte ainult ema, vaid ka naisena “...ma ei

järgi programmi, et ma olin meid ja meie vastusündinud beebit haledalt alt vedanud. Et ma olin ausalt öeldes üks ebard” (ibid: 108).

Franklin esindas teoses Eva mõistes patriarhaatset emadust ning suuresti oli Kevini ja Eva suhte ambivalentsus seoses Eva võimetusega täita seda arhetüüpset emarolli. Kui üldiselt peetakse emaduse ambivalentsuse all silmas armastuse-vihkamise suhet, siis Eva kirjadest võib välja lugeda, et ta tunneb enda poja vastu ainult vihkamist ning emaarmastus on tema jaoks vaid rollitäitmine ning allumine ühiskondlikele normidele. Eva ambivalentsus emaduse osas väljendus tema püüdlikkuses hea ema olla ning vastumeelsus emarolli osas: “tagasi vaadates tekib mul kahtlus, et mulle oli vastumeelt mis tahes populaarse emanimetuse kasutamine üksnes sellepärast, et mulle ei meeldinud, noh, sellepärast, et ma tundsin end ikka emarollis ebamugavalt” (ibid: 148).

Patriarhaase emadusega ning sellest tuleneva emaduse ambivalentsusega käib emadega kaasas pidev süü-ja häbitunne. “Viendas lapses” on esimeseks pilveks muidu idüllises pereelus Harrieti õe Sarah ebaõnnestunud abielu ning Downi sündroomiga tütar Amy. Puudega lapse olemasolu on justkui midagi, mille eest süüd tunda, ning teoses on kujutatud kuidas Sarah tunneb vajadust oma last varjata “vaene laps oli Sarah süles, kaetud, et mitte kedagi ärritada ja Williami pilk oli suunatud kõikjale mujale kui oma naise suunas” (tlk; 32-33). Sarah ja Harrieti suhete kirjeldustest ilmneb, et puudega laps ei ole mitte ainult peajasjalikult ema hooldada, vaid ka häbiks naise abikaasale ning perekonnale ja hukkamõistu väärt “Ta vaatas tänulikult tema (oma naise) poole, silmadega vältides haletsusväärset pundart ta süles, mida ta kaitses” (Lessing 1995: 34). Harriet leiab, et Sarah ja tema abikaasa tülitsemised tõid kaasa nende karistamise “mongolist” lapsega. Karistuse temaatika tuleb sisse ka hiljem, kus Harriet leiab, et Ben on nende karistus upsakuse eest.

Harrieti ja Davidi soov omada suurt perekonda (ideaalis kaheksat last) tähendas ka vajadust abi järele, alates esimest lapsest on selge, et selleks abiks on Harrieti ema Dorothy “olles valinud perekonnaelu, oli ilmne, et Dorothy peab määramata ajaks jääma Harrieti aitama, rõhutades sealjuures, et tal on oma elu, kuhu ta peab naasma” (Lessing 1988: 20). Kui Davidi ema Molly ei sekkunud Harrieti ja Davidi pereellu üldse, siis Dorothy osalust

peeti iseenesestmõistetavaks. Kuigi Dorothy tõi mitmel puhul välja, et tunneb end ärakasutatuna ning soovib puhkust, tundis ta siiski sisemist kohustust oma lastelaste eest hoolitseda. Kui Dorothy ei soostunud enam Beni hoidma, heitis David talle ette isekust. Teoses kirjeldatakse, kuidas Dorothy välimus muutub progresseeruvalt väsinumaks ja vanemaks, ilmestades sellega asjaolu, et Beni hoidmine kurnas teda vaimselt ja füüsiliselt: “ta kurtis, et teda kasutatakse ära aga pärast seda kui tal meist kõrini sai on ta Amy lapsehoidja olnud!” (Lessing 1988: 142). Seega peeti iseenesestmõistetavaks, et Dorothy mitte ainult ei pea vaid ka tahab oma laste-ja lastelaste eest hoolitseda, sest see on loomulik osa naiseks olemisest. Häbitunne halb ema või läbikukkunud naine olemise eest, sunnib naisi tegema masohhistlike tegusid, vältimaks hukkamõistu.

Mõlemas teoses kirjeldatakse, kuidas mistahes probleemide puhul nähakse peasüüdlasena eelkõige lapse ema, mitte isa. Franklin otsustas ignoreerida Eva muresid lapsega ning Harrieti abikaasa David otsustas end distantseerida nii enda naisest, kui ka väärarenguga lapsest “Vähemalt minu laps ta küll ei ole” (Lessing 1988: 81). “Me peame rääkima Kevinist” kirjeldab samuti, kuidas problemaatilise lapse puhul otsitakse seletust eelkõige ema kasvatuses. Eva kaevatakse kohtusse sisuliselt “halb ema” olemise eest, kus talle heidetakse ette oma poja võõraste hooleks jätmist, reimist ning karjäärile keskendumist. Oma kirjades kadunud abikaasale, üritab Eva jõuda oma lapse käitumise põhjusteni ning kirjeldab, kuidas ta tunneb ennast süüdistatuna “Kevin oli osutunud defektseks, ja mina olin tootja” (Shriver 2008: 176). Sarnased tunded valdavad ka perekonna ja sõprade toest hüljatud Harrieti “ma arvan, et vanal ajal, primitiivses ühiskonnas koheldi naist, kes oli vördja sünnitanud, just niimoodi. Nagu oleks tema selles süüdi olnud” (Lessing 1988: 65). Mõlemas teoses on ka kirjeldatud olukordi, kus emad, minnes oma ilmselgelt probleemsete lastega arsti juurde, satuvad arsti pisendamise ning halvustamise osaliseks: “Küsimus pole mitte Benis, vaid teis endas. Tema ei meeldi teile” (Lessing 1995: 113) ning kummalgi juhul ei pane arstid lastele mingeid diagnoose, mis oleks mõjunud emadele süükoormat vähendavana. Teoses “Viies laps” on selged viiteid sellele, et Harriet igatses selget diagnoosi või põhjust enda haige lapse käitumisele, mis vähendaks talle asetatud vastutuse- ja süükoormat “Ei, ta ei lootnud, et keegi teda sellest kõigest päästaks, isegi mitte seda, et

suurt midagi muutuks. Ta lihtsalt tahtis, et tema ebameeldivat olukorda selle tegeliku väärtuse järgi hinnataks” (Lessing 1995: 111).

Kuigi Harriet ja Eva täitsid enda emakohuseid ning ei näidanud välisele maailmale enda tõelisi tundeid, oli nende kujutusviiside järgi ilmne, et nad kumbki ei armastanud enda last. Kui Winnicott kirjeldas emaduse ambivalentset, kui armastuse ja vihkamise vastuseisu, siis Eva ja Harrieti puhul oli tegelikult valik vihkamise ja emarolli täitmise vahel, Eva Kevinile vanaemale: “Ta pole mulle kunagi eriti meeldinud Gladys. [---] Ma mõistan, et on tavaline, kui vanemad ütlevad enda lapsele rangelt: “Ma armastan sind, aga vahel sa ei meeldi mulle. Aga mis armastus see selline on?” (Shriver 2008: 180). Seega tekib tugev vastuolu raseda Harrieti, kes kirjeldab arstile kuidas “lõppude lõpuks ei taha ma seda vastikut väikest elukat ometi ära tappa” (Lessing 1995: 58) ning enda pereelu ja heaolu ohverdava Harrieti vahel, kes otsustab Beni vaimuhaiglast päästa ja koju tuua. Eva otsus oma poega järjepidevalt vanglas külastada ja askeetlik elustiil valida ning Harrieti otsus oma haige poja eest hoolitseda, on ambivalentse emaduse ilmingud, kus enda lapse heaolu nimel ollakse valmis tooma ohvriks isiklik heaolu. Kui eelnevalt on teostes kirjeldatud, kuidas Eva ja Harriet oma lapsi suisa vihkavad, siis otsus oma laste eest hoolitseda on teostes pöördelise tähtsusega ning kirjedavad emaduse ambivalentset spektri teist osa, milleks on hoolitsus. Rozsika Parkeri kohaselt tähistab asjaolu, et osad lapsed enda vanemaid hulluks ajavad, nende soovi kutsuda enda vanemates esile emotsioone ja reaktsioone, mida peegeldada, et seeläbi iseennast paremini tundma õppida, ning näeb ainsa lahendusena seda, et vanemad on ausad ja siirad ka enda negatiivsete emotsioonide osas (Benn 2006). Seda ilmestab ka asjaolu, et Eva ja Kevinile suhtlus paraneb alles siis kui Eva Kevinile tunnistab, et ta mõnikord vihkab teda samuti.

3. Emaarmastus kui süütunne ja häbi teostes “Emapiim” ja “Häbi”

3.1. Nora Ikstena “Emapiim” ja Kerttu Rakke “Häbi”

Kerttu Rakke “Häbi” (2018) ning Nora Ikstena “Emapiim” (2015) tegevusaeg ning koht on mõnevõrra sarnased. Rakke “Häbi” põhitegevus leiab peamiselt aset vastvabanenud Eestis,

mil valdav osa ühiskonnast võitleb veel okupatsioonist tekitatud traumade ning mentaliteediga. Teose keskmes on Venemaal ülesse kasvanud nooruke Nadka, kes lapsepõlves oma karmikäelise vanaema ja mõistmatute sugulaste hoole all internaliseerib nii sügavalt häbi ja süütunde, et hävitab enda ja oma raske puudega lapse elu. Teoses esineb kõiketeadev jutustaja ning see on inspiratsiooni saanud tegelikult aset leidnud sündmustest. Oma teose kohta on Kerttu Rakke ise öelnud, et “see raamat näitab piltikult, kuidas pidev häbitunde kultiveerimine kasvatusmeetodina on lapse suhtes kuritegelik” (Rakke 2018). Minu uuritavates teostes on kirjeldatud ka, kuidas pideva häbitunde kultiveerimine on ohtlik ka naistele, täpsemalt emadele.

Nadka lapsepõlve Venemaal on kirjeldatud trööstitu ja vaesena, kus ainsaks tulevikuväljavaateks oli leida töö kolhoosis. Tänu vanaema vaimsele terrorile ning häbistamisele tundis Nadka pidevat häbi ja süütunnet enda olemasolu üle, tema tahtejõuetust ja hädisust oli teoses kirjeldatud nii intensiivselt, et mingil hetkel mõjus see isegi ärritavalt. Nadka oli nagu tühi kest, kelle peal teised tegelased enda emotsioone ja domineerimisvajadust välja elasid. Nadka vanaema tundis häbi, et tema lapselaps oli sohilaps, lisaks elas ka tema teine tütar tema silmis häbiväärset elu ning enda häbitunnet ja vaestest eluoludest tingitud kibedust kandis ta edasi enda lapselapsele, esindades sellega justkui mingit põlvkondlikku häbi. Peamiseks häbi tekitajaks teoses oli hälbimine traditsioonilisest pereelust, mehed, ükskõik millised nad ka ei ole, on eelkõige naisele päästjaks kui nad soostuvad ta läbi abielu häbist välja tõstma.

Nora Ikstena “Emapiim” kätkeb kolme põlvkonna naiste elulugusid ning on esitatud autodiegeetilise jutustusena, kus jutustaja on peategelase rollis. Peamiselt esitatakse lugejaile kaks paralleelselt jutustust, üks algusajaga 1969.a., mis kirjeldab emaarmastuse puuduses kasvanud tütre lugu tema enda perspektiivist ning teine 1944.a. sündinud ema lugu, kes ei suuda kohaneda nõukogude okupatsiooniga. Põgusalt on esindatud ka vanaema lugu, kelle looga saame tutvuda nii läbi minajutustuse kui ka läbi lapse ja lapselapse silmade. Teos on osati autobiograafiline, kajastades autori enda keerulisi suhteid oma 54-aastaselt surnud günekoloogist emaga. Ikstena teos leiab aset Lätis, kuid arvestades meie vägagi sarnast ajalugu võib toonases ühiskonnas tõmmata palju paralleele Eestiga. Teose

tegevusaeg on alates nõukogude okupatsiooni algusaegadest kuni sellest värskelt vabanemiseni.

Kui Lessingu ja Shriveri teostes olid esindatud ka isad, siis Rakke ja Ikstena on kirjeldanud vaid naistekeskset maailma, kus mehed on esindatud vaid negatiivses võtmes. “Emapiima” keskmes on naised, kelle mehed on nad kas hüljanud või ei sobi last kasvatama (günekoloogist emategelane):

“Pikkadel ootetundidel minu kabineti ukse ees jõudsid nad mõnikord üksteisele südant puisata. Ja olid üksmeelel: see on meeste süü. Naised armastavad neid aga nemad piinavad naisi. Ja lasevad kannatada veel suuremat piina: loobuda lapsest või mitte saada last, ja meestel on üsna ükskõik, sest see on nende - naiste - maailm ja nad peavad ise sellega hakkama saama.” (Ikstena 2015: 75). Sellega luuakse tugev eristus meeste, kui ratsionaalsetest ja külmadest olevustest ja naistest, kui emotsionaalsetest ja kehalistest. Mehed “Emapiimas” ja “Häbis” on valdavalt joodikud, vägivallatsejad või muidu saamatud, naistegelaste armastus nende vastu on sarnane ideaalsele emaarmastusele, kus ei esitata tingimusi ja ollakse valmis vajadusel leppima ka põlastuse ja vägivallaga.

3.2. Emaduse idealiseerimine teoses “Emapiim”

Erinevalt teistest analüüsitavatest teostes on “Emapiima” puhul esindatud emadus ka lapse vaatevinklist, kes kirjeldab teose alguses, kuidas ema ta pärast sünnitust hülgas ja seejärel naases haiglasse “valutavate rindadega, milles on piim läbi põlenud”, ning mida laps mäletab kui “mõru, jälki vedelikku, mis ajab mind öökima, kuni iiveldustundega ärkvele võpatan” (Ikstena 2015: 8). Emapiima on teose vältel kirjeldatud äärmiselt abjektsena, samaväärsena vere ja mäda, kus see esindab mitte ainult ema-lapse suhet ja Kristeva poolt kirjeldatud identiteetide põrkumist, vaid sümboliseerib ka toksilist nõukogude riigikorda. Teoses esindatud ema näeb enda otsuses oma laps hüljata ning teda mitte toita tema vabastamise ja kaitsmisena “ma kadusin kodust, et oma last mitte toita. Minu piim oli mõru, täis teadmatust, hävingu piim. Ma kaitsesin oma last selle eest. (ibid: 41) Kuna ema süüdistab enda ema (teoses vanaema) Lätist põgenemise asemel kodumaale jäämises ja sellega ka tema enese raudse eesriide taga jätmises, on tema arusaam emaarmastusest

teine. Ta ei suuda näha enda ema teos märteelust, vaid ta põlgab teda selle eest. Sama narratiiv käib läbi ka sellest kui tütre hamster sööb vangistuses olemise stressist enda poja ära - tütar näeb selles jõhkruast aga tema ema näeb selles emaarmastust: (tütar) “Aga miks ta söi oma poja ära, küsisin emalt.”Ema: “Küllap päästis ta puurist, ütles ema ja kallistas mind kõvasti.” (ibid: 96).

Emategelane ei suuda suhestuda enda rasestumist igatsevate viljatute patsientidega, seesmiselt on temas vastakad tunded ühiskonnas idealiseeritud emaduse osas ja enda taolisi tundeid näeb ta veana. “ma olin last kandnud ja sünnitanud, aga minus ei pesitsenud ei ematundeid ega emainstinkti. Keegi hoidis mind eemale müsteeriumist, mille ma soovisin tõe luuüdini välja uurida” (ibid: 41). Arusaam, et emaarmastus on müsteerium, mida annab välja uurida ning ematunded ning emainstinkt on midagi naisele loomuomast, tekitab emategelases mitte ainult frustratsiooni, vaid ka ametialast huvi. Olles peamiselt keskendunud enda teadustööle, ei suuda emategelane tunda samasugust entusiasmi ja kirge enda lapse või koduse elu osas, kirjeldades end ja teisi kaasarsite kui “paadunud vanatüdrukuid”, kes pühendasid end teadusele ja keda “ei kottinud abielu ja lastekasvatamine” (ibid: 47).

Teoses on märgiline vastuolu emategelase, ning tema patsiendi Serafima vahel, kellel ta kunstlikul teel rasestuda aitab. Serafima näeb emategelases pühakut, sest just tema aitab tal rasestuda (asendades seeläbi mingis mõttes ka meest). Taoline imetlus tekitab emas vastuolu ning ebamugavust, ning “lõikamaks läbi Serafima imetluse nabanööri” kirjeldab ta talle, kuidas ta on ise ema kuid ei tunne ematundeid” (ibid: 48). Serafima idealiseerib emadust ning puhtalt lapse saamise nimel on ta valmis kannatama enda alkohoolikust abikaasa peksu. Läbi Serafima paisunud kõhu katsumise tunneb emategelane valgustust “ma tunnen seda. Emaõnne, mis täidab selle tühja kõleda koridori õrna valgusega, mis annab tähenduse sellele mõttetule ajastule, millesse meid oli pandud sündima ja millesse elama // mis muudab luupainaja roosipõõsaks” (ibid: 48). Seega on teoses emaarmastust kirjeldatud kui millegi puhastava, päästva ja rõõmustavana, kuid kohati ka kättesaamatu unistusena. Erinevalt teistest uuritavatest teostes ei kirjeldata “Emapiimas” rasedust millegi ebaloomuliku või suisa vastikuna, pigem on tegu millegi pühaliku ja loomulikuga.

Kui “Me peame rääkima Kevinist” ja “Viies laps” puhul kirjeldatakse lugejaile emadust, kus emad osati suisa vihkavad oma lapsi aga üritavad sellegipoolest täita musterema rolli, siis “Emapiima” puhul on ema pahuksis eelkõige iseendaga, mis takistab tal lapsega tegelemast. Ta ei käi lastevanemate koosolekutel, unustab pidevalt kodus kütta või enda lapsele süüa teha, on pidevalt purjus või tabletiuimas ning üritab mitmeid kordi enesetappu sooritada. Tundes viha ja ängistust oma luhtunud karjääri pärast meditsiiniteaduses ei suutnud emategelane enam elust rõõmu tunda ning laps ei täida seda tühimikku tema jaoks. Kui teose tagakaanel olevas tutvustuses on lapstegelast kirjeldatud kui “emaarmastuse puuduses üleskasvanud tüdrukut”, siis esines teoses ka helgemaid kohti, mis kirjeldasid ema ja lapse vahelise suhte vastastikku hoolivust nii ema ja tütre kui ka tütre ja vanaema vahel, näiteks nimetas emategelane tüdruku kui “minu rõõm”, lohutas enda nutvat last paide ning magusa kummeliteega ning võitles koolis selle eest, et ta laps ei peaks talle nii vastumeelset lehmapiima jooma (Ikstena 2015: 176; 182-184; 74). Küll aga jäi lõpuni külmaks ema ja vanaema vaheline suhtlus, mida võib kirjeldada Richi poolt mainitud matrofoobiana, kus emategelane näeb enda emas ohvrit, märtrit ja vangistatud naist temas endas, millest ta soovib vabaneda.

Nõukogude liidus oli emadel eriline austatus ning teoses on välja toodud, kuidas kümne last sünnitanud ja üles kasvatanud naine on Kangelasema, üheksa lapsega naine saab “Ema au” ordeni, kuue lapse ema autasustatakse 1. klassi Emamedaliga, viie lapse ema 2. klassi Emamedaliga (Ikstena 2015: 89). Seevastu lapse mitte soovimine või halb ema olemine oli midagi, mille eest karistati. Teoses on kirjeldatud, kuidas ema annab arstivande, milles lubab mitte aidata kaasa abortidele ning kuidas ta tunneb, et teda karistatakse selle vande rikkumise eest “kui ma seda vannet pean ja ei riku, siis olgu mulle lubatud elust ja minu kutsest rõõmu tunda, jäädes igaveseks ajaks kõikide inimeste juures lugupidamisse. Kui ma aga vannet murrin ja valevandujaks saan, siis tabagu mind vastupidine saatus” (ibid: 115). Emategelasel õigus isiklikule ängile või depressioonile, sest tal oli laps, kelle eest vastutada. Pärast ühte oma järjekordset enesetapukatset, otsustavad arstid ta kuuks ajaks karmide tingimustega psühhiaatriakliinikusse sulgeda, kus psühholoogilise abi asemel ootab teda ees alandamine ja karistamine “alles augusti teises pooles kirjutasid nad mind

välja. Raviarst kohtles mind nagu saasta. Ema, arst - aga Tvaika tänava patsient” (ibid: 195). Teose vältel saab emategelane pidevat kriitikat enda depressiooni eest, sest emadus peab olema piisav, et naist õnnelikuks teha, vastasel juhul on ta kas halb ema või katkine indiviid.

Kui Sara Ruddicku kohaselt on ema naine või mees, kes ei pea omama lapsega bioloogilist sidet aga täidab tema vajadused ning tagab tema heaolu ja sotsiaalse aksepteerituse, siis seda loogikat edasi arendades võiksime väita, et lapse asemel võib olla igauks, kes vajab välist hoolt. Seega on teoses mitmeid teisigi tegelasi, kes esindavad emaarmastuse ambivalentsust, nt kahesooline Jesse, kes võtab enda peale ema ja tütre eest hoolitsemise kuni selleni, et hoolitseb selle eest, et ema jõuaks tööle, oleks toidetud ja puhas (tagab tema heaolu ning sotsiaalse aksepteerituse) ehk hoolitseb tema nagu lapse eest. Kellegi eest hoolitsemine võib olla nii emotsionaalselt kui füüsiliselt kurnav mistõttu kaasneb sellega ka ambivalentsus, mis väljendub viha ja frustratsioonina hoolitsetava suhtes (ema) ”Jesse vaatas mind, nagu vaadatakse lootusetuid. Kaua me komberdame ühest teeveerest teise!? hüüatas ta. Kui kaua?! (Ikstena 2015: 214)”. Seega, kui emategelases tekitas emaduse ambivalentsust sundlus vastata emaduse ideaalidele või vähemalt mingile stereotüüpsele kujutelmale emadusest, siis Jesses ja tütres (kes samuti esines kohati hooleandjana) tekitas ambivalentsust neile asetatud vastutuskooorma suurus ning asjaolu, et neil endal polnud kusagilt tuge leida.

3.3. Emaduse naturaliseerimine teoses “Häbi”

“Häbi” puhul on tegu heterodiegeetilise jutustusega, kus lugejale kirjeldatakse noore tüdruku (Nadka) elulugu alates raskest lapsepõlvest karmikäelise vanaema hoole all väikses Vene külakeses, siis noore, kuid lapsepõlvetraumade tagajärjel tahtejõetu ja ebakindla naisena enda heatahtliku tädi juures Tallinnas, lõpetades sellega, kus ta sünnitab puudega lapse ja omandab aja jooksul sisuliselt asotsiaalsed eluviisid. Kuigi “Häbi” puhul saame me rääkida nii emaduse naturaliseerimisest, olemuslikustamisest kui idealiseerimisest, leian, et antud teose analüüsis on viljakam keskenduda naturaliseerimisele kui arusaamale, et kõik naised omavad loomupäraselt oskusi olla hea ema ning emaarmastus on naisele olemuslik. Ka “Häbi” puhul saame me rääkida mitme eri

põlvkonna emadest, täpsemalt peategelasest Nadkast ning tema vanaemast. Teose alguses kirjeldatakse Nadkat kui mõrvarit, kes “tappis enda ema sündides”. Nadkat kirjeldatakse teose vältel kui saamatut ja ahastamapanevalt tahtejõuetut tegelast, kes on internaliseerinud pideva süütunde ja häbi, mida tema peamine hooleandja, vanaema, talle sisendas. Teoses kirjeldatu põhjal on uskumus, et emaarmastus on midagi kaasasündinut, mitte ainult väär, vaid ka ohtlik.

Rasedus oli Nadka jaoks ebameeldiv ja piinlik kogemus, teda häirisid nii teiste inimeste pilgud kui ka kontrolli kaotamine enda keha üle. Sisimas lootis ta, et ta rasedus katkeb ning ei tundnud mingit sidet lootega, mille põtkimine “pani mõtlema elu kaduvuse peale” (Rakke 2018: 120). Ka sünnitamine tekitas Nadkas piinlikust, sest ta tundis, et ta allub iseenda keha dikteerimistele ning nägi enda lapses peamiselt “haiget tegijat” (ibid:.), seostudes de Beauvoiri teoriaga kus naine tunnetab just raseduse ajal enda keha millegi võõra ja mõistmatuna (de Beauvoir 1997: 41). Seega ei tekitanud keha loomulikud protsessid Nadkas mitte rahu, vaid ebamugavust, häbi ja valu, minnes nii kaugemale, et Nadka fantaseerib sünnituse ajal suremisest. Nii, nagu Nadka nägi endas oma ema surmas süüdlast, näeb ta ka enda last süüdlasena. Rasedus ei ole Nadka jaoks loomulik seisund, ta ei suuda iseenda kehaga suhestuda, vaid ta pigem võõrandub sellest.

Nadkal ei teki enda vastsündinud last nähes emalikke tundeid “ta ei tahtnud lapse kõrval istuda, see oli tüütu ja meenutas talle tema nässus elu” (Rakke 2018: 120). Ilmeb, et kuna Nadka kodukülas peeti lapse saamist ning beebide olemasolu sügavalt privaatseks, puudusid tal igasugused varasemad kokkupuuted imikutega ning Tallinnas leviv komme, kus emad üksteise lapsi imetlesid, tundus talle võõrastav. Teoest nähtub, et emadus on suuresti kultuuriliselt õpitud ning naiste arusaam ema olemisest sõltub sellest, kuidas ümberkaudne keskkond seda dikteerib. Erilist dissonantsi loob Nadkale haiglast kaasa antud raamat beebi eest hoolitsemise õpetusega, mille kaanel oli naeratav ema ja laps

“Nadka ei avanud seda raamatut kordagi. Ta ei tundnud selle naisega mitte mingit sarnasust ega ühtekuuluvustunnet, ta ei arvanud ka, et võiks seda tunda. Tema ja tema laps olid tema jaoks väljaspool pärismaailma” (ibid: 121).

Rinnapiima asemel toidab Nadka last piimapulbriga, sest rinnaga toitmine, kui üks loomulikemaid ema ja lapse vahelisi ühenduse loojaid, näib talle animaalse ja vastikuna ning ta kardab, et laps hävitab tema keha. Lapse loomulikud protsessid, nagu kasvamine, söömine ja liigutamine hirmutasid Nadkat, sest tal ei olnud aimugi, milline on normaalne imik. Haiglas soovitati Nadkal järgida enda “instinkte ja sisetunnet” ning seetõttu ei tundnud Nadka mingit muret lapse pärast, sest arusaam, et naised oskavad juba eos lapse eest hoolitseda ei tekitanud talle hirmu, et ta võiks midagi valesti teha: “emainstinkt oli tal väga nõrk, kohusetunne aga suur ning see, mida ta pidas oma sisetundeks, olid mälestused vanaema seisukohtadest” (ibid: 122). Nadkal puudusid loomulikud arusaamad ema olemisest ning tal ei tekkinud ka mingeid instinkte, lapse nutt ei häirinud teda ning ei pannud teda ka lapse heaolu pärast muretsema. Nii, nagu vähendasid minevikus lastekasvatustõpikutes järge ajamine emade süütunnet juhul, kui lastega oli midagi valesti, nii tundis ka Nadka, et ta täidab vaid talle määratud kohustusi.

Kuigi Nadka ei väärkohelnud (otseselt) enda last ega nälgitanud teda, ei toitnud ega hoolitsenud ta tema eest mitte emalike tunnete, vaid kohusetunde ning häbi pärast. Nadka ei tunne end süüdi mitte lapse, vaid ümberkaudsete inimeste ees. Lapse pidev nutt ei tekita temas muret lapse heaolu pärast, vaid piinlikustunnet naabrite ees, mistõttu otsustab ta lapsele tähelepanu pööramise asemel seinad ja põrandad helikindlaks vooderdada. Esimese arstilkäigu lapsega teeb ta kuna “nii pidi ju” ning saades teada, et laps ei arene piisavalt kiiresti ning on alakaaluline, otsustab ta iseenda toidu arvelt lapsele süüa osta. Sarah Lachange Adamsi kohaselt on lapse vajaduste enda omadest ettepoole asetamine emaduse ambivalentsusega seotud eetiline valik, mis kehtib kõikide hooleandmise suhete kohta. Nadka lapse eest hoolitsemist kirjeldatakse tuima reeglite järgimisena, mis ei nõua temalt eneselt mõttetööd “iga nelja tunni tagant oli söötmine, välja arvatud öösel. Kord päevas jalutuskäik õues” “masinlikult andis ta Annale süüa ja vahetas mähkmeid, ka köögiljapüreed keetis talle kord päevas, sest nii oli arst käskinud (ibid: 125; 142). Ka nime paneb Nadka lapsele “Anna”, mitte sentimentaalsetel põhjustel, vaid kuna tähenduse kohaselt (nõudmine) kirjeldas see tema silmis ta last kõige paremini.

Kui selgub, et Annal on tugev alaareng, näeb Nadka selles enda süüd. Ta ei seostanud seda mitte asjaoluga, et ta ei õpetanud enda last kunagi rääkima või kõndima, vaid karistusena vallasema olemise eest. Kui paljudele emadele oleks lapse diagnoosi saamine kergendustunnet tekitav (arvestades, et Anna puue oli kaasasündinud), andes mitte ainult selgust vaid vähendades ka süütunnet, siis Nadka tundis veelgi enam, et ühiskond kritiseerib teda halb ema olemise eest “linnavurle poolt narritud maatüdruk: ta on maha jäetud, kuna on joodik ja lits! Kui ta oleks vähegi normaalsem, oleks ka tema laps terve! (Rakke 2018: 139). Tegelikult oli peamiseks kritiseerijaks Nadka ise.

Selle asemel, et enda lapsele rohkem tähelepanu anda, suureneb Nadkas häbitunne ning ta peidab enda lapse veelgi rohkem inimeste eest ära, et vältida igasugust kriitikat iseenda pihta. Ka otsus last mitte hooldekodusse anda ei sünni mitte emaarmastusest, vaid häbitundest “kui ta oma lapse ära annab, mille poolest erineb ta siis neist rongaedest, kellest halvasti räägitakse?// ta on vallasema, lits ja joodik! // mida inimesed siis temast mõelda võiksid?” (ibid: 139)

Nadka otsust laps endale jätta loetakse ametnike ning arstide poolt märgina tema armastusest ja kohusetundest lapse ees, mistõttu ei külasta Nadka kodu kordagi pädev sotsiaaltöötaja. Sotsiaaltöötajaid ja ka kõiki teisi Nadkat ümbritsevaid inimesi kirjeldatakse usaldavana Nadka emalike oskuste osas ning kellelegi ei tule pähe, et Nadka võiks mitte osata lapse eest hoolitseda.

Internaliseeritud häbitunne ei lase Nadkal ei abi otsida ega seda ka vastu võtta. Saades viimaks kokku teiste puuetega laste vanematega paned teda hämmastama nende teistsugune, last prioritseeriv proaktiivne suhtumine. Võitlemine puuetega laste õiguste ja toetuste üle näib Nadkale piinlik ning taolise suhtumisega vanemad on talle arusaamatud, sest talle pole tegelikult oluline lapse heaolu, vaid iseenda väline pilt (ibid: 151). Samal põhjusel otsustab ta Anna lasteada viimise või lapsehoida palkamise asemel ta üksi koju jätta, vältimaks piinlikustunnet ning tema liitpuudega lapse olemasolu kohta käiva info liikumist.

Olles depressiooni tõttu Anna toitmata jätnud, raevub Nadka lapse nutust ning suurest põlgustundest lööb voodit jalaga, jättes lapse vaid vastikustundest puutumata. Häbi enda käitumise pärast ajab ta nutma “niimoodi ju ei käituta!” ning ta otsutab anda lapsele juua ning keeta talle toitu, mida ta päev otsa söömata lapsele alles õige kellaaja saabudes annab. Nadka emaroll on suuresti performatiivne aga kuna tema kogemustepagasis puudus arusaam tervislikust emadusest, täitis ta seda rolli kasutades düsfunktsionaalseid suhtemalle ning arusaamu, mida oli õppinud lapsepõlvest.

Täites tehniliselt siiani ennastohverdava märteema rolli, kahjustas Nadka nii iseennast kui ka enda last. Olles enda puudega lapse ainus toetaja, lasus kogu vastutus Nadka õlgadel, mis tähendas, et ülepingest esinesid tal sagedased raevuhood enda lapse suunas, mis päädisid lapse raputamise ja tema peale karjumisega “kuidas sul üldse häbi ei ole?” (Rakke 2018: 167). Melissa Benn on kirjeldanud talumatu ja talutava ambivalentsuse erinevust sellega, et talumatu ambivalentsuse osas tunneb ema oma emotsioonide üle häbi ning suunab selle mingil hetkel vihaks lapse suunal, Vihapursked tekitasid Nadkas süümepiinu, millele järgnes vastuseta jääv heldimus lapse suunal. Kirjeldused Nadka kunagistest unistustest last lugema õpetada ilmestavad tema igatsust normaalse ema-lapse suhte osas, mille osas tal puuduvad kogemused.

Teoses on üsna õõvastavalt kirjeldatud Anna välimust ajal, mil politsei ta viimaks avastab. Rakke kirjeldab detailselt Anna välimust, loomaks läbi transgressiooni lugejaile täit pilti olukorra õudusest ja kutsudes esile emotsioone nagu jälestus, kaastunne, õud. Kirjelduste kohaselt meenutab Anna 15-aastasena vaid 7-aastast, ta silmaalused on mustad, nahk on hall, juuksed on hõredad, ta kannab koerarihma, mis on ta rangluud ja kaela ära hõõrunud. Anna ja Nadkat kirjeldatakse elavat iseenda väljaheidete ja rämpsus sees, mis politseitöötajatele on märgiks Nadka laiskusest ning psüühilisest haigusest, teadmata Nadka taustalugu. Kirjelduste kohaselt suhtub Nadka psüühikahäiretega inimeste hooldekodusse sattumisse kui puhkusesse ning omab sügavat ükskõiksust oma lapse edasise saatuse osas hooldekodus “Nadka ei tundnud temast puudust. Ta tundis hoopis, et on lõpuks saanud kätte ammu väljateenitud puhkuse // Nüüd oli lahkunud nadka laps. Nadka töö oli tehtud.” (ibid: 181). Teosest lähtub, et eeldus, et Nadkal on loomulikud

emainstinktid või emarmastus olid kahjustavad tema ja ta lapse suunas, sest Nadka täitis enda emarolli tuimalt paindumatuid reegleid järgides, mitte lähtudes emarmastusest või sellest, mis oleks parem temale või Annale. Lastekasvatuseõpikute ning ühiskondlikult paika pandud normide kohaselt käitus Anna korrekselt - ta ei olnud rongema, ta toitidis enda last ning kasis tema järelt. Neile, kes Nadka taustalooga kursis ei olnud ja kes kohtusid temaga alles tema allakäigu viimases staadiumis, ilmnes Nadkast pilt kui vaimuhaigest lapsepiinajast. Kasutades prototüübina päriselt Lasnamäel elanud liitpuudega lapse ema, sõnab Rakke teose järelsõnas, et “olen näinud, kui valesti on võimalik mõista oma üksildusse kapseldunud inimesi”, keda ta kirjeldab teoses läbi Nadka.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, mil moel on emaduse ambivalentsust kujutatud ilukirjanduses, võttes analüüsi alla 4 kirjanduslikku teost - Lionel Shriveri “Me peame rääkima Kevinist”, Nora Ikstena “Emapiim”, Kerttu Rakke “Häbi” ning Doris Lessingu “Viies laps”. Antud analüüsi aluseks oli arusaam, et ühiskonnas kehtivad etteantud viisid, mil moel emadusega seotud teemasid käsitletakse ning sellest erinevust peetakse piire ületavaks, mis on tingitud patriarhaalsete arusaamadega emadusest ning emaduse idealiseerimisega. Ambivalentsus on teostes esinevate emade vastuolulised tunded oma laste suunas, kus emad ühelt poolt hoolitsevad enda laste eest ja teisalt võivad ka hooti enda lapsi vihata või neid kahjustada. Antud teoste keskmes on emadus, mis vastandub ühiskondlikele normidele ning paika pandud viisidele naistele omaste kogemuste või arusaamade kirjeldamisel, mõjudes seeläbi radikaalsena.

Analüütilise osa esimeses osas keskendun nii rasedusele kui ka sünnitusele ning analüüsin emaduse maskide eemaldamist teostes “Me peame rääkima Kevinist” ja “Viies laps”, viidates maskide näol Susan Mausharti teooriale, kus naistele paljastub ebakõla nende ootuste ja lootuste ning emadusega seonduva reaalsuse vahel. Leidsin, et mõlemas teoses kirjeldati naistegelaste peamise probleemina asjaolu, et nad ei suutnud vastata ühiskondlikult paika pandud ideaalidele emadusest, mida nad olid eneselegi märkamatult internaliseerinud. Shriveri teos oli esitatud kirjadena peategelase kadunud abikaasale, mis jättis isiklikuma ja pihtimuslikuma mulje, tekitades lugejale tunde, et tutvub ka peategelase (Eva) varjatud tunnete ja mõtetega, jättes siiski ka kihi, kus oli aimata tegelase nõ varjatumaid pooli. Lessingu puhul oli tajuda ka mõningaid autobiograafilisi sugemeid, ent autor oli valinud kõiketeadva jutustaja rolli, mis oma olemuselt on hinnangulisem. Mõlemast teosest ilmnes, et emategelased kohati suisa vihkasid enda lapsi ning emaarmastus oli nende jaoks performatiivne rollimäng, mille peamiseks ajendiks oli häbitunne.

Nii “Me peame rääkima Kevinist” kui ka “Viies laps” emategelased vastandusid arusaamale, kus iga ema ürgloomuses on enda laste eest hoolitseda, ning see vastandumine oli teostes esindatud peamise frustratsiooni ning ambivalentsuse tekitajana. Teostes olevad meestegelased sümboliseerivad patriarhaalset emadust, olles peamised süü- ja häbitunde tekitajad enda naistes, olles ise samaaegselt lapse kasvatuses distantseeritud. Sama rolli täidavad mõlemas teoses ka arstid, kes ei suuda suhestuda naistegelaste füüsiliste ning vaimsete muredega ning süvendavad süütunnet. Hoolimata asjaolust, et emategelased hoolitsesid enda laste põhivajaduste täitmise eest, ilmneb nii nende kujutusviisidest kui ka tekstis olevatest kirjeldustest, et nad ei tundnud emaarmastust, vaid neid ajendas häbi ja kohusetunne.

Leidsin, et nii teose “Me peame rääkima Kevinist” kui ka “Viies laps” puhul olid pöördelise tähtsusega need kohad, kus emad võtavad vastu otsuse enda laste eest hoolitseda, hoolimata nende lastega seonduvatest negatiivsetest emotsioonidest. See on vastavuses nii arusaamaga, et emadus tähendab teadlikku “lapse adopteerimist” ehk otsust tema eest hoolitseda kui ka teooriatega, kus enda negatiivsete emotsioonide tunnistamine, mitte alla surumine, on emaduse ambivalentsuse spektri teine osa, mis aitab emal ja lapsel luua omavahelist suhet. Otsust enda lapsi “armastada” kirjeldatakse teostes ka viisina, kuidas tegelased enda häbi- ja süütunnet leevendavad, ehk muudavad ambivalentsuse enda jaoks talutavaks.

Kolmandas peatükis arendan ma edasi emaarmastuse kui süütunde seost, analüüsides Nora Ikstena romaani “Emapiim” ja Kerttu Rakke “Häbi”. Mõlemad teosed on mõnes mõttes sotsiaalkriitilised, eriliselt aga Rakke oma, mis kirjeldab, millised tagajärjed võivad olla internaliseeritud süü- ja häbitundel ning kuidas arusaam kaasasündinud emainstinktides võib olla ohtlik nii lapsele kui ka emale. Mõlemas teoses oli oluliste teguritena kirjeldatud ka tegelasi ümbritsevat ajaperioodi ehk Rakke teose puhul varajasi 90ndaid Eestis ning Ikstena puhul sügavat nõukogude aega Lätis, millega kaasnes arusaam, et naise kohus on sünnitada ning emadus on naisele loomumane. Ikstena teoses oli ka tugev metafoorne seos emapiima ning nõukogude korra vahel, kus emategelase “mürgine” rinnapiim

sümboliseeris toksilist nõukogude liitu, ehk täpsemalt emategelase hirmu nõukogude liidu poolt tekitatud traumade edasi andmise ees oma lapsele.

Leidsin, et nii Ikstena kui ka Rakke teoste puhul on asjakohane kasutada Kristeva abjektiteooriat, kus ema ja lapse identiteedid põrkuvad ning kerkivad esile piirid enda ja võõra keha ja olemuse piirid nii raseduse kui ka lapse eest hoolitsemise puhul. Teoses esines nii naiste viha laste vastu, põhjendatuna soovist enda autonoomiat kaitsa, kui ka laste soovi enda ema tõrjuda ja eemale lükata, et kaitsta enda identiteeti. “Emapiim” andis edasi ka lapse perspektiivi, millest ilmes, et rollid ema ja lapse ehk hooleandja ja hoolitsetava vahel olid teoses pidevas vahetumises ning mõlemal juhul kaasnes sellega ka ambivalentsus, mis oli teoses põhjendatud ka välise toe puudumisega.

Nii teose “Emapiim” kui ka “Häbi” puhul olid meestegelased valdavalt negatiivselt kirjeldatud, ning Ikstena teose puhul olid naistegelased osaliselt võtnud üle ka meeste rolli ühiskonnas, kus emategelane nii kasvas üksi last, kui ka tegeles naiste kunstliku viljastamisega. Läbinisti positiivse tegelasena ilmnis Ikstena teoses kahesooline tegelaskuju Jesse, kes esindas nii täiuslikku headust kui ka emaarmastust. “Häbi” puhul tundis peategelane Nadka, et tema hälbimine traditsioonilisest peremudelist (vaene üksikema olemine) on häbiväärne ja teoses on see esindatud ühe peamise põhjusena, miks ta keeldub abi palumast või enda probleeme tunnistamast ning iseennast pidevalt süüdistab. Nadka puhul muutub emaduse ambivalentsus talumatuks ning tema häbitunne muutub vihaks lapse suunas.

Magistritöö eesmärk oli uurida ambivalentse emaduse kujutamist kirjandusteostes “Häbi”, “Viies laps”, “Emapiim” ning “Me peame rääkima Kevinist”. Eesmärk sai täidetud, antud teostes ilmes emaduse ambivalentsus mitmel moel ning see andis võimaluse uurida ka tavapärasest erinevaid emaduse kujutusviise. Leian, et antud töö on oluline toomaks esile emaduse narratiive, mida muidu piiri ületavaks või tabuliseks peetakse ning annab võimaluse antud teemadel vabamalt arutleda. Ühtlasi pean oluliseks, et antud teoste ja magistritöö puhul on kesksel kohal naiste endi perspektiiv nii kogemuste, arusaamade kui

ka kehalisuse osas, mis on vajalik hoolimata sellest, et võib mõjuda teataval moel ebamugavalt.

Kasutatud kirjandus:

Adams, Sarah LaChance. (2014). *Mad Mothers, Bad Mothers, and What a “Good” Mother Would Do: The Ethics of Ambivalence.*

Bassin, Donna; Honey, Margaret; Kaplan, Meryle Mahrer.(1996) Introduction. *Representations of Motherhood.* New Haven: Yale University Press.

Braidotti, Rosi. (1997) “Mothers, Monsters and Machines.” In *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*, ed. Kate Conboy, Nadia Medina and Sara Stanbury. New York: Columbia University Press, 59-79.

Beauvoir, de Simone. (1972). *The second sex.* Translated and edited by H.M. Parshley. Harmondsworth: Penguin Books.

Benn, Melissa (2006). Deep maternal alienation. *The Guardian* 28.10.2006. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2006/oct/28/familyandrelationships.family2> (Kasutatud 10.08.2020)

Blum, Linda M. (2007) “Mother-Blame in the Prozac Nation: Raising Kids with Invisible Disabilities.” *Gender and Society* 21.2: 202-226.

Bryson, Valerie. (2003) *Feminist political theory.* New York: Palgrave Macmilian

Cohen, Jeffrey Jerome. (1996). *Monster Theory: Reading Culture.* University of Minnesota Press.

Douglas, S; Michaels, M. (2004). *The Mommy Myth: The idealization of motherhood and how it has undermined women.* New York, NY: Free Press

Eyer, Diane. (1996). *Motherguilt: How Our Culture Blames Mothers for What's Wrong with Society*. New York: Crown. Print.

Fahs, Breanne. (2018). *Firebrand Feminism: The Radical Lives of Ti-Grace Atkinson, Kathie Sarachild, Roxanne Dunbar-Ortiz, and Dana Densmore*. University of Washington Press, Seattle.

Feigel, Lara. (2018). The parent trap: can you be a good writer and a good parent? *The Guardian* 24.02.2018. <https://www.theguardian.com/books/2018/feb/24/writers-parenting-doris-lessing-lara-feigel> (Kasutatud 10.12.2021)

Ferguson, Ann; Hennessy, Rosemary (2010): "Feminist perspectives on class and work", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-class/> (Kasutatud: 10.12.2021)

Firestone, Shulamith. (1970). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. New York: Farrar, Straus, and Giroux.

Finn, Suki. (2020). Is the mother a container for the foetus or is it part of her? *Aeon Essays*. <https://aeon.co/essays/is-the-mother-a-container-for-the-foetus-or-is-it-part-of-her> (Kasutatud 02.14.2021)

Gopnik, Alison. (2014). The Philosophical Baby: What Children's Minds Tell Us About Truth, Love, and the Meaning of Life., *Teaching Philosophy*, 37(1), 118-122.

Gordon, Ilanit; Zagoory-Sharon, Orna; Leckman, James F; Feldman, Ruth. (2010) Oxytocin and the development of parenting in humans. *Biol Psychiatry*. 68 (4), 377-382.

Gross, Emma. (1998). Motherhood in Feminist Theory. *Affilia*, 13(3), 269-272.

- Hoffman, David L. (2000). Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in Its Pan-European Context. *Journal of Social History*, Vol. 34, nr. 1.35-54
- Ikstena, Nora. (2015). *Emapiim*. Tlk. I. Talberga; M. Konnula. Tallinn: Hunt Kirjastus
- Kangro, Maarja. (2016). Oma Jama. *Feministeerium* 08.04.2016. <https://feministeerium.ee/oma-jama/> (Kasutatud 10.08.2020)
- Kawash, Samira.(2014) "New Directions in Motherhood Studies." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 36.4 (2011): 969-1003. Web. 17 March 2014.
- Kirikal, Merilin. (2021). Ennatlikult suletud tähistaevas ehk Eesti kirjandusest, feministlikult. *Sirp*. 26.02.2021. <https://sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/ennatlikult-suletud-tahistaevas-ehk-estti-kirjandusest-feministlikult/> (Kasutatud 20.12.2022)
- Kristeva, Julia. (2006). *Jälestuse jõud : essee abjektsioonist*. Tlk.H. Sakhai. Tallinn: Tänapäev
- Lessing, Doris. (1995). *Viies Laps*. Tlk. A.Blumenfeld. Tallinn: Eesti Raamat
- Mack, Ashley Noel. (2016). The Self-Made Mom: Neoliberalism and Masochistic Motherhood in Home-Birth Videos on YouTube. *Women's Studies In Communication*, 39(1), 47-68.
- Mack, Ashley Noel. (2018). *Critical Approaches to Motherhood*. Oxford University Press.
- Maushart, Susan (2000). *The Mask of Motherhood*. New York: Penguin Books. Print
- O'Brien Hallstein, D. (2017). Introduction to Mothering Rhetorics. *Women's Studies In Communication*, 40(1), 1-10.

Meyer, Cheryl L.; Michelle Oberman (2001). *Mothers Who Kill Their Children*. New York: New York University Press.

Press, Andrea L. (2012). The price of motherhood: Feminism and cultural bias. *Communication, Culture, & Critique*, 5(1), 120–125.

Petchesky, Rosalind. (1987). Fetal Images: The Power of Visual Culture in the Politics of Reproduction. *Feminist Studies*, 13(2), 263.

Rakke, Kerttu. (2018). *Häbi*. Tallinn: Mitu Juttu

Rich, Adrienne. (1997). *Of woman born*. London: Virago.

Rothman, Barbara Katz.(1987). *The tentative pregnancy: Prenatal diagnosis and the future of motherhood*. New York: Viking Penguin Inc., 1986. 274 pages. \$17.95, hardcover. *Journal Of Nurse-Midwifery*, 32(2), 114-115.

Rohtmets, Elise. (2020). Isiklik on poliitiline: radikaalfeministide perspektiiv armastusele ja abielule. *Feministeerium* 17.06.2020. <https://feministeerium.ee/isiklik-on-poliitiline-radikaalfeministide-perspektiiv-armastusele-ja-abielule/> (Kasutatud 05.10.2021)

Ruddick, Sara. (2002). *Maternal thinking: Toward a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.

Schor, Juliet B. *The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure*. New York: Basic Books, 1991.

Senior, Jennifer. *All joy and no fun - the paradox of modern parenthood*. New York: HarperCollins Publishers

Snitow, Ann. (1992). Feminism and motherhood: An American reading. *Feminist Review*, 40, 30–51.

Thurer, Shari. *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents the Good Mother*. Boston: Houghton Mifflin, 1994. Print.

Tooming, Rando. (2009). Lastetu naine pole isegi küünemusta väärt. *Õhtuleht*, 31.oktoober. Kasutatud 10.08.2020. <https://elu.ohhtuleht.ee/352994/lastetu-naine-pole-isegi-kuunemusta-vaart>

Winnicott, Donald. (1960). Counter-transference. *British Journal Of Medical Psychology*, 33(1), 17-21.

de Marneffe, D. (2019). *Maternal Desire : On Children, Love, and the Inner Life* (t). Scribner.

Wolf, Joan B. (2010). *Is breast best? Taking on the breastfeeding experts and the new high stakes of motherhood*. New York: New York University Press.

SUMMARY

The present master's thesis aims to analyze in what ways and how is the ambivalence of motherhood presented in literature focusing on 4 literary works - Lionel Shriver's "We Need to Talk About Kevin", Nora Ikstena's "Soviet Milk", Kerttu Rakke's "Shame" and Doris Lessing's "The Fifth Child". My analysis is based on the understanding that there is a certain way we can talk and write about motherhood and going against certain narratives is considered transgressive and that is because of patriarchal motherhood and the idealization of motherhood. Ambivalence is explained as a mixture of hate and love mothers feel towards their children, which can sometimes lead to even hating or hurting them. In the given books, motherhood is described in a way that is opposed to the common social norms, which can even be seen as radical.

In the second chapter I focus on how pregnancy, childbirth and motherhood are presented in "We Need to Talk About Kevin" and "The Fifth Child", arguing that the main problem the mother characters in given books face is the conflict between their hopes and expectations towards motherhood and the reality they were presented with. In both books the women could not live up to the ideals of motherhood which they had deeply internalized and that made them feel angry, ashamed and ambivalent towards their children. I argue that the way "We Need to Talk About Kevin" is presented almost as a series of confessions by the mother makes it appear more intimate but also still shows some biases the mother figure had. While "The Fifth Child" was written by the omniscient narrator, we could still sense the narrator's irony and attitude towards the characters. In both books it is apparent that the mothers hate their children but they chose to be mothers and their choice is what represents the ambivalence the best way - mixture of hate and love, where in the end, love or at least the performative side of it is chosen. It is also apparent that in the books a mother's love is often actually described as shame, which is the main motive for the characters.

In the third chapter I expand the idea of a mother's love as guilt, analyzing Nora Ikstena's "Soviet Milk" and Kerttu Rakke's "Shame". The 90's in Estonia and the soviet times in the Baltics were not only harsh economically but also emotionally and the mother characters got little to no outside support while facing their problems, mostly due to their own shame in asking or receiving support. In Ikstena's book, the soviet time has great importance and is used in the metaphor of mother's milk as the "soviet milk" or poison, where the mother feels she is poisoning her child with her own traumas caused by the regime.

In both "Soviet Milk" and "Shame" there were close to no positive male characters, characterizing how the understanding or striving towards a traditional family model might turn out to be toxic. In "Soviet Milk" the mother character takes on roles often seen as male ones in society when she artificially inseminates her patients as a part of her job and also fills the role of the main caregiver in the family (financially as well). The only character in "Soviet Milk" who is described as being abnormally good and pure is the hermaphrodite Jesse, who in some way takes care of everyone else and presents the purest form of a mother's love in selflessness. Deviating from the traditional family is what causes the main character of "Shame", Nadka, her own shame, which is presented as one of the reasons she refuses to seek help. Her internalized shame turns the bearable ambivalence into unbearable ambivalence, and her anger and shame towards herself as a "failed mother" turns into anger towards her child.

The purpose of this master's thesis was to analyze the less traditional and accepted representations of motherhood and it succeeded in that. In the given books the ambivalence of motherhood was presented in different ways, giving a way to examine the more dysfunctional ways of motherhood. I believe that this thesis is important in presenting different motherhood narratives that are usually less demonstrated, making it possible to discuss the given themes more openly. It is important for female writers to explain or discuss motherhood in their own language and perspective, not from a patriarchal point of view.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

M i n a , _____ H e l e - M a i
Viiksaar _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose
_____ “Ambivalentse emaduse kujutamine kirjanduses” ____
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Leena Kurvet-Käosaar _____,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hele-Mai Viiksaar
10.01.2022